

ΧΡΗΣΤΟΥ ΖΑΛΟΚΩΣΤΑ

ΡΟΥΠΕΛ

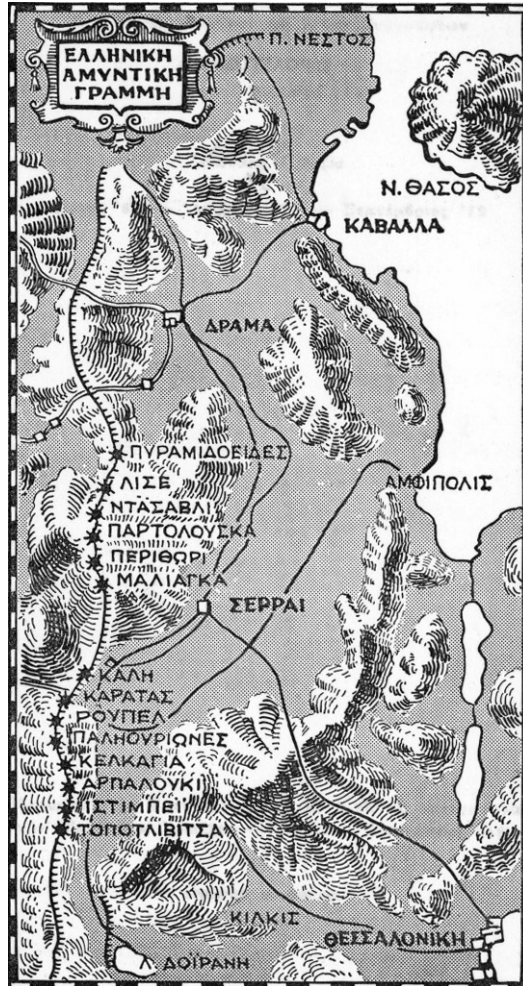
ΠΡΟΛΕΓΟΜΕΝΑ

ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ ΠΑΠΑΓΟΥ

Πρώτη έκδοση 1944

Μάιος '65 — Απρίλιος '71 — Σεπτέμβριος '72

Το «Ρούπελ» του Χρήστου Ζαλοκώστα κυκλοφόρησε πρώτη φορά το 1944. Η ανά χείρας έκδοση, προλογισμένη από τον Στρατάρχη Αλέξανδρο Παπάγο, είναι η τρίτη αυτού του μοναδικού, στο είδος του, χρονικού του Έλληνα - γερμανικού πολέμου του 1941. Στο «Ρούπελ», ιστορείται η εποποιία της φρουράς του Μακεδονικού Οχυρού με συγκινητική ευαισθησία, κλασική λιτότητα ύφους και ιστορική ακρίβεια. Ο συγγραφέας γεννήθηκε στην Αθήνα το 1896. Σπούδασε Χημεία στο Πανεπιστήμιο του Μονάχου και διέτρεξε μία επιτυχή σταδιοδρομία με ποικίλες εκδηλώσεις: Έφεδρος Αξιωματικός όλων των πολέμων, αθλητής, βιομήχανος, πολιτευτής και συγγραφέας ο Χρήστος Ζαλοκώστας, καλύπτει με την πολύπλευρη δράση του ολόκληρη πεντηκονταετία. Τα έργα του: «Το Περιβόλι των Θεών», «Ρούπελ», «Το Χρονικό της Σκλαβιάς», «Πίνδος», «Βασιλεύς Αλέξανδρος», «Ηλιόλουστη Φτώχεια», «Μαρίνα», «Σωκράτης», «Κωνσταντίνος Παλαιολόγος.»

Προλεγόμενα

Κατά την στιγμήν της εκρήξεως του πολέμου μεταξύ της Ελλάδος και ενός των συνεταίρων του Άξονος, εξ αιτίας της εντελώς απροκλήτου ιταλικής επιθέσεως, η ελληνική Κυβέρνησις και η ελληνική Ανωτάτη Ηγεσία προέβλεψαν το ενδεχόμενον να αναγκασθή η Ελλάς να υπερασπίση το έδαφός της εναντίον του άλλου μέλους του Άξονος, της Γερμανίας, της οποίας η επέμβασις εις τον ελληνοϊταλικόν πόλεμον, είτε δια να βοηθήση την σύμμαχόν της Ιταλίαν, είτε δια γενικωτέρους στρατιωτικούς λόγους, επ' ουδενί λόγω ηδύνατο ν' αποκλεισθή.

Δεν ήτο όμως δυνατόν να καθορισθή εκ των προτέρων πότε θα ελάμβανε χώραν η επέμβασις αυτή. Όταν όμως τα γερμανικά στρατεύματα ήρχισαν να κινούνται δια μέσου της Ρουμανίας, εις τας αρχάς Οκτωβρίου 1940, τότε ηδύνατο να προβλεφθή ότι αργά ή γρήγορα ο πόλεμος θα εξηπλούτο εις τα Βαλκάνια.

Η πολιτική της ελληνικής Κυβερνήσεως εις περίπτωσιν γερμανικής επιθέσεως ήτο οριστικώς προκαθωρισμένη. Αγωνιζομένη παρά το πλευρόν των Συμμάχων — μόνης δηλαδή της Μεγάλης Βρεταννίας — η Ελλάς θα συντόνιζε την πολιτικήν της μετά της των Συμμάχων, θα υπερήσπιζε εαυτήν με κάθε μέσον που διέθετε εναντίον της γερμανικής επιθέσεως και δεν θα διεξήγεν χωριστάς διαπραγματεύσεις. Η πολιτική αυτή εστηρίζετο επί του γεγονότος ότι ο πόλεμος τον οποίον η Ελλάς διεξήγεν κατά της Ιταλίας δεν ήτο τίποτε περισσότερο από απλούν επεισόδιον εις την όλην διεθνή διαμάχην, και ότι, συνεπώς, η σκοπιμότης αυτής της πολιτικής, όσον αφορά τα ελληνικά εθνικά συμφέροντα, θα απεδεικνύετο μόνον εις το τέλος του Παγκοσμίου Πολέμου. Η ελληνική Κυβέρνησις και η ελληνική Ανωτάτη Ηγεσία είχαν πλήρη εμπιστοσύνην όσον αφορά την τελικήν έκβασιν του Δευτέρου τούτου Παγκοσμίου Πολέμου, ο οποίος προεβλέπετο ότι θα ήτο μακρός και θα παρουσίαζε πολλάς φάσεις επιτυχιών και αποτυχιών.

Το ενδεχόμενον μιας γερμανικής ή γερμανο-βουλγαρικής επιθέσεως κατά της Ελλάδος, αποδυθείσης ήδη εις πόλεμον κατά της Ιταλίας, ήτο μια πολύ δυσμενής περίπτωση. Μόνη η Ελλάς δεν διέθετε τα μέσα ν' αντιμετωπίση και ν' αποκρούση την νέαν αυτήν επίθεσιν. Το μεγαλύτερον μέρος του ελληνικού Στρατού ήτο παρατεταγμένον εις το αλβανικόν θέατρον επιχειρήσεων. Η συνεχής και σημαντική μεταφορά στρατευμάτων εξ Ιταλίας, αποστελλομένων προς ενίσχυσιν των ιταλικών Στρατιών εις την Αλβανίαν, υπεχρέωσε την ελληνικήν Ανωτάτην Ηγεσίαν να αποσύρη στρατεύματα από το βουλγαρικόν Μέτωπον, με συνέπειαν να εξασθενήσουν αι φρουραί εις την ανατολικήν Μακεδονίαν και δυτικήν Θράκην, εις τοιοῦτο σημείον, ὥστε αι εναπομείνασαι δυνάμεις να καταστούν ανεπαρκείς δια να αντιμετωπίσουν μίαν γερμανικήν ή συνδυασμένην γερμανοβουλγαρικήν επίθεσιν. Αλλ' ήτο και αδύνατον να επιστραφούν τα στρατεύματα ταῦτα εις τας αρχικάς των θέσεις, διότι τότε ἀμφοτέρωτα τα μέτωπα θα ήσαν ανεπαρκῶς ἐπηρεωμένα, δι' οἰανδήποτε αποτελεσματικὴν ἀντίστασιν και ἀμυναν, ἐπιπλέον δε, δεν ηδύνατο να γίνη σκέψις μιας τοιαύτης μετακινήσεως, διότι ἐκτός του ὅτι ο ἐχθρὸς θα είχε σοβαρὰν ὑπεροχὴν εις ἀριθμὸν και μέσα εις ἀμφοτέρωτα τα μέτωπα, μίαν ταυτόχρονον ἐπίθεσιν ἀπὸ την Αλβανίαν και Βουλγαρίαν ἔδει να προβλεφθῆ. Δια τους ἀνωτέρω λόγους η ελληνική Ανωτάτη Ηγεσία ἀπεφάσισεν ὅτι εις περίπτωσιν γερμανικῆς ἐπιθέσεως η κυρία ελληνική προσπάθεια θα συνεκεντροῦτο πάλιν εις το αλβανικόν Μέτωπον, κατὰ τοιοῦτον τρόπον, ὥστε τα ελληνικά στρατεύματα, ο,τιδήποτε και να συνέβαινεν εις το βουλγαρικόν θέατρον επιχειρήσεων, δεν θα ἐρριποκινδύνευαν τα πλεονεκτήματα να ἔχουν κατανικήσει τους Ιταλούς.

Ὅταν την 6ην Ἀπριλίου 1941 η Γερμανία ἐπενέβη και μας ἐπετέθη, αι ἀσθενεῖς ελληνικαὶ δυνάμεις εις το βουλγαρικόν Μέτωπον, ἐξωπλισμένοι με παλαιὰ ὅπλα, μη διαθέτουσαι οὔτε σύγχρονον πολεμικὸν ὑλικόν, κατῴρθωσαν ἐν τούτοις να διατηρήσουν ἀδιάσπαστον την ἀλυσον φυλακίων και οχυρῶν θέσεων και κατῴρθωσαν να συγκρατήσουν ὅλας τας επιχειρηθείσας ὑπὸ των ἐκλεκτοτέρων γερμανικῶν στρατευμάτων, ἐπιθέσεις, ὑποστηριζομένων ὑπὸ

βαρέων αρμάτων μάχης, αφθονίας πυροβολικού και πλήθους βομβαρδιστικών καθέτου εφορμήσεως. Και μόνον όταν αι γιουγκοσλαβικάι δυνάμεις, εις την περιοχήν Στρωμνίτης εξεμηδενίσθησαν, ηδυνήθησαν οι Γερμανοί να παρακάμψουν την ωχυρωμένην περιοχήν. Με τας γερμανικάς τεθωρακισμένας και μηχανοκινήτους Μονάδας εκχυνομένας δια της κοιλάδος του Αξιού προς την Θεσσαλονίκην και αποκοπτούσας τας ενισχύσεις, τα οχυρά υπεχρεώθησαν να καταθέσουν τα όπλα των.

Το ΡΟΥΠΕΛ του κυρίου Χρήστου Ζαλοκώστα δίδει μίαν πλήρη και ζωντανήν εικόνα της ηρωικής αντιστάσεως των βορειοανατολικών μας συνόρων και υμνεί το Έπος των Ελλήνων Αξιωματικών και οπλιτών, οι οποίοι εις την ανατολικήν Μακεδονίαν αντιμετώπισαν την γερμανικήν δύναμιν κατά απλούν, ακριβή και ρωμαλέον τρόπον. Ο συγγραφεύς περιγράφει τον αγώνα των ιστορικών οχυρών. Αυτός ο αγών αποτελεί το λαμπρότερον παράδειγμα ηρωισμού και αυτοθυσίας και θα κληροδοτήση εις τας επερχομένας ελληνικάς γενεάς, ένα συναίσθημα υπερηφάνειας δια την ένδοξον αντίστασίν των.

ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ ΠΑΠΑΓΟΣ

Αρχηγός των Συμμαχικών Δυνάμεων Ελλάδος

ΡΟΥΠΕΛ

I

Ρούπελ! Είπα Ρούπελ και τ' όνομα αυτό αντηχεί σα χτύπος μεταλλικού δίσκου. Στα ίδια τα παλιά της κλώνια έχει η ελληνική παλικαριά πάλι ανθίσει. Εδωδά, στο Ρουπέλιον των Βυζαντινών, πολλές φορές σταμάτησαν άλλοτε οι Μακεδόνες τους Σκύθες, νίκησαν οι Ακρίτες τους Ούννους και τους Βουλγάρους. Η στενωπός αυτή, που όσο πλησιάζει τα σύνορα τόσο περισσότερο ζουλιέται ανάμεσα στα βουνά Μπέλες και Τσιγκέλι, στενεύοντας σα χωνί, γέννησε τον Απρίλη του 1941 νέα ελληνική νίκη, κι ας μη μπόρεσαν τότε να ξεδιπλωθούν, όπως τους άξιζε, οι πολεμικές σημαίες.

Σ' όλους τους αγώνες μας η ορεινότητα του τόπου κάνει να γίνονται σύμβολα κάποια στενά. Από την επανάσταση του 21 αγαπήσαμε τα Δερβενάκια, από τον Ελληνοτουρκικό πόλεμο τα στενά του Σαρανταπόρου, από την εποποιία του δεύτερου Βαλκανικού πολέμου τη διάβαση της Κρέσνας, από την Ιταλική επίθεση του 1940 τις χαράδρες της Πίνδου. Η γραμμή Ρούπελ θα συμβολίζει στους απογόνους μας τη γερμανική εκστρατεία κατά της Ελλάδας.

Αγωνιζόταν ο στρατός με τους Ιταλούς στ' Αλβανικά βουνά και υπερνικώντας χιόνια, πείνα και τις μεγάλες ανοιξιάτικες επιθέσεις που τις διεύθυνε ο ίδιος ο Μουσολίνι, ετοιμαζόταν να πετάξει τον εχθρό στη θάλασσα, όταν φάνηκαν απέναντι απ' τα οχυρά οι Γερμανοί. Επιδειχτικά, για να φοβίσουν τις φρουρές, άρχισαν να σέρνουν πέρα δώθε τ' αμέτρητα άρματα μάχης και τα μακρόλαιμα κανόνια τους. Έστησαν τηλεφωνικές γραμμές. Απέναντι στα φρούρια, όσα ήταν δίπλα στη μεθόριο όπως το Ιστίμπεϊ και το Κέλκαγια, έκαναν γωνιομετρικές εργασίες για να καθορίσουν τις οχυρώσεις και τοποθέτησαν το πυροβολικό τους, μόλις τριακόσια μέτρα μακριά.

Γερμανοί αξιωματικοί διάβαιναν την οροθετική γραμμή, φωτογράφιζαν, μετρούσαν κι εξέταζαν αναιδέστατα το καθετί. Οι σκοποί μας τους έβλεπαν,

μα είχαν διαταγή να τους διώχνουν χωρίς να τους πυροβολούν. Ύστερα οι ναζήδες έφτιαξαν κοντά στα σύνορα αεροδρόμια εκστρατείας και με τ' αεροπλάνα τους εκτελούσαν αναγνωρίσεις, όχι δίπλα, αλλά βαθιά μέσα στο ελληνικό, βέβαιοι πώς το αδύνατο κρατίδιο που πρόσβαλλαν δεν είχε αντιαεροπορικό πυροβολικό να τα χτυπήσει. Και δεν τα χτύπησε.

Η γραμμή των οχυρών δεν ήταν ακόμα τελειωμένη, έλειπαν πολλές σιδερένιες πολεμίστρες για να προστατεύουν τα πολυβόλα, αλλού δεν πρόφτασαν να εγκαταστήσουν αερισμό κι αλλού δεν είχαν φέρει βαρύ πυροβολικό. Σε κανένα οχυρό δεν υπήρχε ακόμα μεγάλος ασύρματος και πολλοί προβολείς δεν λειτουργούσαν, γιατί δεν υπήρχαν μηχανές παραγωγής ηλεκτρισμού.

Όσο προχωρούσε ο ελληνικός στρατός βαθύτερα στην Αλβανία, τόσο τραβούσε η Κυβέρνηση από τα οχυρά τον οπλισμό τους για να τον μεταχειριστεί εναντίον στους Ιταλούς. Χριστούγεννα είχαν πάρει κιόλας τα μισά κανόνια τους, το μεγαλύτερο μέρος πυρομαχικών από τις αποθήκες, κι όλους σχεδόν τους μόνιμους αξιωματικούς εξόν από τους διοικητές κάθε φρουρίου. Γενάρη τράβηξαν το τεχνικό προσωπικό, τους ειδικούς που χειρίζονταν το υπόγειο τηλεφωνικό δίκτυ, τους υδραυλικούς και τους ηλεκτρολόγους. Μόλις έλειψε στην Αλβανία υλικό διαβιβάσεων, το Στρατηγείο σήκωσε απ' τα οχυρά όσα καλώδια μπόρεσε. Έτσι κατάντησαν μονάδες πυροβολικού ανίκανες να επικοινωνήσουν τηλεφωνικώς με τους τομείς που διατάχτηκαν να υπερασπιστούνε και κάμποσες πυροβολαρχίες δεν είχαν καλώδιο για να συνδεθούν με το παρατηρητήριό τους! Τέλος, σαν έφτασε ο στρατός μας εμπρός στο Τεπελένι, αφαίρεσαν από τα ελληνοβουλγαρικά σύνορα το περισσότερο «πεζικό επιφανείας», που είχε προορισμό, κρυμμένο έξω απ' τα φρούρια, να διώχνει με αντεπιθέσεις τους αλεξιπτωτιστές ή τα εχθρικά τμήματα που τυχόν θα κατάφερναν να πλησιάσουν.

Οι στρατιώτες του Ρούπελ βλέπανε απελπισμένοι αυτή την απογύμνωση, φαντάζονταν ότι πόλεμος δε θα γινόταν απ' τη μεριά τους και παρακαλούσαν να τους στείλουν στη Βόρεια Ήπειρο. Οι αξιωματικοί προσπαθούσαν να τους

ησυχάσουν με τη βεβαίωση πως ο πόλεμος θα ερχόταν κάποτε προς αυτούς και τότε το έργο τους θα ήτανε βαρύτατο. Πολλοί το πίστεψαν και περίμεναν, μερικοί όμως βγήκαν πάλι στην αναφορά ζητώντας να μετατεθούν, κι όταν είδαν πως η αίτησή τους δεν ακουγόταν, το έσκασαν και πήγαν πεζή στην Ήπειρο να πολεμήσουν. Αλλά τους έπιασαν και τους έστειλαν πίσω με συνοδεία. Δεν τους τιμώρησαν γιατί ήτανε είκοσι χρονών παιδιά γεμάτα πατριωτισμό. Με λόγια προσπάθησαν οι βαθμοφόροι να τους δώσουν να καταλάβουν πως η φρουρά των συνόρων είναι θέση τιμητική που ποτέ δεν εγκαταλείπεται. Οι φαντάροι έλεγαν «μάλιστα, μάλιστα» σα να είχαν τάχα νιώσει το σφάλμα τους μα σιγομιλούσαν μεταξύ τους κι ετοιμάζονταν να το ξανασκάσουν.

Αυτοί οι θερμόαιμοι λιποτάχτες λίγες ώρες μόνον στάθηκαν στην Αλβανία, από το έπος της Ηπείρου τίποτα σχεδόν δεν είχανε δει, όμως πόσα ανδραγαθήματα των Ιταλομάχων δεν διηγούνταν στο γυρισμό τους, τι δεν έλεγαν για τα θαύματα της Παναγιάς. Έτσι, όταν τον Μάρτη φάνηκε απέναντί τους ο τρομερότερος στρατός του κόσμου, εκείνος ο ίδιος που είχε σπάσει με τα μοντέρνα όπλα του την απόρθητη γραμμή Μαζινό, τα Ελληνόπουλα αντί να φοβηθούνε, χάρηκαν: «Δόξα σοι ο Θεός, είπαν, ήρθε κι η σειρά μας να νικήσουμε».

Ένα μήνα βάσταξαν οι μετακινήσεις των Γερμανών. Ως τις 2 του Απρίλη κατέβαιναν από το Δούναβη οι μηχανοκίνητες φάλαγγές τους, μα από τότε, διαμιάς, κάθε κίνηση σταμάτησε. Οι ναζήδες εξαφανίστηκαν, λες και τους είχε καταπιεί η γης. Η φρουρά κατάλαβε πως για να βουβαθεί τόσο ξαφνικά ο Γερμανός θα είχε συμπληρώσει τις συγκεντρώσεις του και τώρα θα περίμενε τη διαταγή να ορμήσει. Ο κίνδυνος πλησίαζε. Τα οχυρά όρισαν επιφυλακή και διπλασίασαν τους φρουρούς.

Ωστόσο ο ταγματάρχης που διοικούσε τον Εχίνο (φρούριο στην περιφέρεια Ξάνθης) έστειλε να ρωτήσει το Βούλγαρο αξιωματικό του απέναντι φυλακίου, πότε ήθελε να του ανταποδώσει ένα τραπέζι που του χρωστούσε, κι ο πονηρός

Βούλγαρος απάντησε: «Το μεσημέρι της 6 Απριλίου». Ετοιμάζονταν λοιπόν αρνιά της σούβλας με την ελπίδα μιας ειρηνικής γιορτής.

II

Δεν είχε φέξει η 6 Απριλίου όταν ακούστηκε από τη μεριά της Βουλγαρίας δυνατό κανονίδι. Στο σκοτεινό ουρανό έλαμψαν ελληνικές φωτοβολίδες. Οι προφυλακές που είχαν προσβληθεί έδιναν το σύνθημα του συναγερμού. Αμέσως οι υπερασπιστές των φρουρίων που βρίσκονταν πολύ κοντά στη μεθόριο, πετάχτηκαν απ' τα κρεβάτια τους κι έτσι όπως βρέθηκαν μισόγυμνοι έτρεξαν στα πολυβολεία. Η μεγάλη μάχη άρχιζε.

Στο μούχρωμα της χαραυγής φάνηκαν να πλησιάζουν προς αυτούς όσοι άντρες των προχωρημένων φυλακίων δεν είχαν σκοτωθεί κατά το γερμανικό αιφνιδιασμό. Μάχονταν απεγνωσμένα μ' ένα πλήθος εχθρών που προσπαθούσαν να τους περικυκλώσουν. Ένας ανθυπολοχαγός που βαστούσε τη σημαία τους σύρθηκε τραυματισμένος ως το Πυραμιδοειδές, εκεί την παράδωσε κι ύστερα λιποθύμησε. Οι φαντάροι ζητωκραύγασαν γεμάτοι ενθουσιασμό. Χίλιες φορές καλύτερα ο αγώνας που ξεσπούσε παρά η αδυναμία που έδειχναν ένα μήνα τώρα υπομένοντας παθητικά τις προσβολές του Γερμανού. Κάποιος επιλοχίας έτυχε να πει:

«Παιδιά, θα τους κρατήσουμε με τα δόντια». Κι η φράση αυτή άρεσε:

«Με τα δόντια! Ζήτω! Με τα δόντια!» επανέλαβαν όλοι.

Δεν είχαν τελειώσει οι ζητωκραυγές κι ακούστηκε το ουρλιαχτό των στούκας που σε κύματα 120 αεροπλάνων τη φορά, άρχισαν να ρίχνουν τις βόμβες τους κατακέφαλα στις οχυρώσεις με την ακρίβεια που γεμίζει τ' αυλάκια της σποράς σιτάρι ο γεωργός. Σε λίγη ώρα όλος ο χώρος, από το Μπέλες ως το υψίπεδο Νευροκόπι, φλεγόταν. Πυκνός καπνός σκέπαζε τα φρούρια που δε βλέπονταν πια μεταξύ τους για να συνεννοηθούν με τους οπτικούς

τηλέγραφους. Τ' ακρινά κάστρα Ιστίμπεϊ και Κέλκαγια, που μόλις απείχαν 250 μέτρα από τα σύνορα, υπόφεραν εξαιρετικά, γιατί το γερμανικό πυροβολικό με βολές ευθείες τα χτύπησε από πολύ κοντά και τους κατάστρεψε ανάμεσα από τις πολεμίστρες πολλά κανόνια και πολυβόλα. Πριν περάσει μια ώρα είχαν κιάλας κομματιαστή οι μισοί αξιωματικοί και το ένα τρίτο της φρουράς τους. Τα οχυρά ήταν τυφλά και σχεδόν άοπλα μέσα σ' ένα απερίγραπτο πανδαιμόνιο. Εκείνοι που απόμεναν ζωντανοί χειρίζονταν μολαταύτα τα αυτόματα όπλα με πείσμα όσο να μπει από τις πολεμίστρες καμιά νέα οβίδα και να τους πετσοκόψει κι αυτούς.

Στις 6.20 ξέσπασε μεγάλη γερμανική επίθεση. Προπορεύονταν άρματα μάχης και μοτοσικλέτες, πίσω τους ορμούσε σε πυκνή φάλαγγα πεζικό, ενώ πλήθος βάρκες από καουτσούκ κατέβαιναν τον ποταμό Στρυμόνα, μερικές τόσο μεγάλες ώστε να μεταφέρουν πυροβολικό. Χωρίς νευρικήτητα πρώτα βουλιάχτηκαν οι βάρκες (ούτε μια δεν πέρασε την αντικρινή όχθη) ύστερα χτυπήθηκαν τ' άρματα μάχης και σταματήθηκαν. Το γερμανικό πεζικό όμως δεν δειλίασε, παρά εξακολούθησε να προχωρεί ακάλυπτο, κάνοντας τους Έλληνες βαθμοφόρους ν' απορούν:

«Επίτηδες άρχονται έτσι σαν κοπάδι, ή μήπως είναι αγύμναστοι και δεν ξέρουν την εκμετάλλευση του εδάφους;» Τους άφησαν να πλησιάσουν κι ύστερα διάταξαν ταχύ πυρ καταπάνω σ' αυτή την ανθρωπομάζα. Δεκατίστηκε. Σάστισε. Διαλύθηκε.

Την πρώτη αποτυχία του εχθρού την υποδέχεται κύμα ξέφρενης χαράς. Μόλις είδαν οι φαντάροι τους ναζήδες να λακίζουν, άρχισαν τα χειροκροτήματα, καμαρώνοντας, σαν παιδιά, τον ίδιο τον εαυτό τους. Ήταν τόσο μεθυστικό το θέαμα της σφαγής, ώστε πολλοί φαντάροι πετάχτηκαν έξω από τα ταμπούρια τους να το δουν καλύτερα, μα το μετάνιωσαν, γιατί αμέσως μετά την απόκρουση αυτής της επίθεσης οι Γερμανοί άρχισαν καταιγισμό πυροβολικού που σκότωσε κάμποσους περίεργους. Σε λίγο ξαναφάνηκαν τα στούκας. Το Ιστίμπεϊ, χτισμένο σε μια κορυφή του Μπέλες, ήταν ακόμα σκεπασμένο από

χιόνια. Οι βόμβες των στούκας, από άσπρο που φάνταζε πριν, το έκαναν σε λίγο να φαίνεται κατάμαυρο. Ένα αντιαεροπορικό πολυβόλο των 37 που διέθετε το Ιστίμπεϊ, αφού σώριασε στην περιοχή του τέσσερα στούκας, έφαγε ολόσωμη βόμβα και πολτοποιήθηκε μαζί με το προσωπικό που το υπηρετούσε. Τώρα τα στούκας κατεβαίνουν ανενόχλητα, χτυπούνε το Ιστίμπεϊ από χαμηλά, από τα πενήντα μέτρα. Μετά τέτοιο βομβαρδισμό το φρούριο παύει να δείχνει σημεία ζωής. Ενώ ξεκινάν εναντίον του εχθρικές φάλαγγες πεζικού, αυτό μένει βουβό.

Ο διοικητής του τομέα ανησύχησε και πήρε στο υπόγειο τηλέφωνο το φρούραρχο που του απάντησε πως οι βόμβες κατάστρεψαν όλα τα μετωπικά έργα του, όλα τα στόματα. Είχε ξεκάνει κι αυτός μερικά γερμανικά πυροβόλα, μα οι εχθροί μετάφεραν αμέσως εφεδρικά κι αντικαθιστούσαν τα βλαμμένα, ενώ σ' αυτόν δεν απόμενε γερό κανένα κανόνι, κανένα από τα σαράντα πολυβόλα του. Μόνο δυο όλμοι δούλευαν ακόμα. Καλά, γιατί δε ρίχνουν αυτοί οι δυο όλμοι; Που να ρίξουν; Έχει σηκωθεί τέτοιο σύννεφο σκόνης γύρω από τις πολεμίστρες ώστε η ορατότητα περιορίστηκε στα πέντε μέτρα. Άμα πλησιάσουν οι Γερμανοί στα πέντε αυτά μέτρα, τότε θα τους δουν και θα τους χτυπήσουν.

Οι Γερμανοί ωστόσο δεν επιτέθηκαν μονάχα από τη γη. Ολόκληρος λόχος τους κατέβηκε με αλεξίπτωτα από τον ουρανό κι άρχισε άλλο φοβερότατο παίδεμα — αέρια αποπνιχτικά και δυναμίτη. Μέσ' από τους αγωγούς του αερισμού έριξαν χειροβομβίδες καπνογόνες για ν' αποπνίξουν τους φαντάρους. Με ηλεκτρικά τρυπάνια άνοιξαν τρύπες στα μπετόν, τις γιόμισαν δυναμίτη και τίναξαν τον ένα μετά τον άλλο τους προμαχώνες στον αέρα. Καθώς το πεζικό επιφανείας που προστάτευε απ' έξω Ιστίμπεϊ και Κέλκαγια το είχαν διαλύσει τα στούκας, οι φρουρές αναγκάζονται να βγουν στο ύπαιθρο μόνες τους για ν' απομακρύνουν με τη λόγχη τους δυναμιτιστές. Οι φαντάροι που κάνουν αυτή την έξοδο είναι λιγότεροι από τους Γερμανούς, εντούτοις με τόση ορμή τους ρίχνονται ώστε τους παίρνουν σβάρνα και τους πετάνε κάτω, στις κατηφοριές

του Μπέλες.

Στο μεταξύ αυτό, τ' άλλα οχυρά, καλύτερα τοποθετημένα απ' το Ιστίμπεϊ, αδιαφορούσαν για το βραχοσπάστη βομβαρδισμό, και πριν μεσημεριάσει, όταν φάνηκαν να κινούνται καταπάνω τους νέα μηχανοκίνητα και πεζικά, ήταν έτοιμα να τα καλοδεχτούνε. Βαριά τανκς προπορεύονταν ξερνώντας φωτιά απ' τα κανόνια τους, ακολουθούσαν ελαφρότερα, πιο πίσω έρχονταν θωρακισμένα αυτοκίνητα και, τελευταίοι, μεγάλοι σχηματισμοί πεζικού. Τα παιδιά των φρουρίων, που σιγουρεύτηκαν πως τα μπετόν τους αντείχαν τόσο στις βόμβες των στούκας όσο και στις οβίδες του «βαρέου», αφήφησαν τον κίνδυνο. Τώρα είχαν κιόλας μάθει τη στρατηγική του αρχηγού τους — τ' άρματα να τα σταματάν το ταχύτερο, μα ν' αφήνουν τους πεζούς να πλησιάζουν κι ύστερα να τους βαρούν. Τούτη τη φορά τα τανκς καταστράφηκαν από ένα πρωτόγονο μα λαμπρό σύστημα: από βαρέλια με πετρέλαιο. Δεκάξι τέτοια βαρέλια είχαν τοποθετηθεί σε σχήμα κύκλου στα περάσματα του Ρούπελ. Ηλεκτρικό σύρμα τα συνέδεε μεταξύ τους ώστε μόλις τα γερμανικά άρματα μπήκαν μέσα στον κύκλο, τα βαρέλια πυροδοτήθηκαν, το πετρέλαιο άναψε, ξεχύθηκε και η πλημμύρα της φωτιάς του κατάκαψε τα τανκς.

Την ορμή των Γερμανών γρεναδιέρων την εξάντλησαν τα «συγκροτήματα προκαλύψεως», μοναχικά πολυβολεία βαλμένα μπρος από τα φρούρια. Με τα αυτόματα όπλα τους κράτησαν τον εχθρό και τόσο πεισματικά τον πολέμησαν, ώστε ένα συγκρότημα, το φυλάκιο 162 υπό τον υπολοχαγό Μαρούση, που κυριεύτηκε, έπεσε στα χέρια των Γερμανών μόνο αφού σκοτώθηκαν και οι δεκαεφτά άντρες που αποτελούσαν τη φρουρά του. Τι εντύπωση έκανε στους επιτιθέμενους η θέα των νεκρών μέσα στο καταστραμμένο μικρό οχυρό τους, φαίνεται από την ημερησία διαταγή που έβγαλε ο γερμανικός στρατός αναφέροντας τους δεκαεφτά αυτούς Έλληνες για παράδειγμα προς μίμηση, επειδή (γράφει η γερμανική διαταγή) «έδειξαν ως ποιο σημείο πρέπει ο στρατιώτης να έχει αναπτυγμένο το αίσθημα του χρέους προς την Πατρίδα».

Ένα άλλο «συγκρότημα προκαλύψεως» του Ρούπελ, το πολυβολείο II 8, που το διοικούσε ο Λοχίας Ίντζος, αφού εξάντλησε τα 33.000 φυσέκια που είχε κι έστρωσε μπροστά του νεκρούς σωρό τους Γερμανούς, αντιστεκόταν μέχρι εσχάτων με χειροβομβίδες. Αλλά του ανατίναξαν τη σκεπή και μπήκαν μέσα οι εχθροί. Αντίκρισαν κατά γης τους υπερασπιστές, πληγωμένους και γεμάτους χώματα από την ανατίναξη. Ο Γερμανός ταγματάρχης ρωτά τον διερμηνέα, που έφερε μαζί του, να του πει ποιος διοικεί το πολυβολείο. Ο Ίντζος παρουσιάζεται. Με τον διερμηνέα πάντοτε ζητά ο ταγματάρχης να μάθει τι βαθμό έχει.

«Λοχίας.»

«Πες του να με ακολουθήσει.»

Βγαίνουν έξω, εκεί που κείτονται διακόσιοι Γερμανοί νεκροί. Ο ταγματάρχης σταματά και δείχνει του Ίντζου το μακάβριο θέαμα:

«Τούτο το μακελειό είναι δικό σου έργο. Μου σκότωσες τους καλύτερους στρατιώτες μου. Σε συγχαίρω», του λει και του δίνει το χέρι. Ο Ίντζος στέκεται προσοχή και χαιρετά στρατιωτικά, κορδωμένος και περήφανος για παρόμοια αναγνώριση. Αλλά διαμιάς, αλλάζοντας ύφος, στρέφεται ο ταγματάρχης προς τον επιλοχία του και διατάζει.

«Τουφέκισέ τον.»

Ο διερμηνέας δε μεταφράζει, λες και δεν πιστεύει ο ίδιος τι άκουσε. Ωστόσο ο επιλοχίας πηγαίνει τον Ίντζο σ' ένα δέντρο και τότε δένει πιστάγκωνα. Ο Έλληνας λοχίας ρωτά επίμονα:

«Τι είπε; Τι είπε; Γιατί μ' έδεσε;» μα ο διερμηνέας σηκώνει τους ώμους για να μην απαντήσει. Καθώς βλέπει ο Ίντζος τον επιλοχία να παίρνει στα χέρια του οπλοπολυβόλο, φωνάζει στο διερμηνέα:

«Θα με τουφεκίσει; Γιατί;»

Τούτη τη φορά του δίνεται απάντηση:

«Για να εκδικηθεί τους νεκρούς μας.» Συγχρόνως ακούγεται ριπή πολυβόλου και ο λοχίας γέρνει μπροστά, νεκρός, επειδή τον συγκρατεί το σκοινί που είναι δεμένος. Οι σύντροφοι του Ίντζου κοιτάνε με ύφος μαζί άγριο και φοβισμένο. Μα ο Γερμανός ταγματάρχης αυτούς δεν τους πειράζει.

Όταν τ' άρματα μάχης κήκων σαν το δαδί και βροντήθηκε το πεζικό, οι Γερμανοί κατάλαβαν πως η ελληνική άμυνα ήταν αδιαπέραστη και υποχώρησαν. Ήταν φανταχτερός ο εχθρικός σχηματισμός άμα ξεκινούσε· κι ατσαλένια νεύρα αν είχες, τρόμαζες να τότε βλέπεις να 'ρχεται, δείλιαζες ν' ακούς μόνο τον αφάνταστο θόρυβό του.

Μα διαλύθηκε κι οπισθοχώρησε με αταξία. Ένα λόφο που είχε κατορθώσει να καταλάβει δεν μπόρεσε μήτ' αυτόν να τον κρατήσει, γιατί φαντάροι από το Ρούπελ αντεπιτέθηκαν αμέσως με τόλμη, πήραν πίσω το ύψωμα κι έπιασαν τριάντα αιχμαλώτους. άμα έφεραν μέσα στο Ρούπελ τους αφοπλισμένους Γερμανούς, η φρουρά μεγαλοπιάστηκε, πίστεψε πως θα έδινε του Χίτλερ μάθημα αλησμόνητο. Τώρα η Ευρώπη θα βούιζε απ' τα δικά τους κατορθώματα. Στην αρχή κολακεύονταν ότι θα έκαναν την οχυρωμένη τους γραμμή άλλες Θερμοπύλες κι έλεγαν: «Δεν θα περάσουν ενόσω ζούμε!» Μετά τις πρώτες επιτυχίες ο απλοϊκός νους τους ονειρεύτηκε πολλά περισσότερα. Εδώ θα γινόταν η Πίνδος των Γερμανών και φώναζαν: «Θα τους ντροπιάσουμε στα μάτια όλου του κόσμου.»

Μα και των Αλαμανών η λύσσα ήτανε μεγάλη. Όσο να νυχτώσει εξακολούθησαν τις μάταιες επιθέσεις τους αδιαφορώντας για τις απώλειες σε άντρες και υλικό. Κάθε μιαν ώρα, αφού σφυροκοπούσαν με πυροβολικό και με στούκας τα οχυρά, δοκίμαζε το πεζικό παλικαρίσια να τα κυριέψει κατά μέτωπο. Όσο να βραδιάσει έγιναν δέκα τέτοιες επιθέσεις που δέκα φορές

αποδιώχτηκαν. Στην αρχή οι Γερμανοί έκαναν τις συγκεντρώσεις των «μονάδων κρούσεως» κοντά στην ελληνική γραμμή, αλλά το πυροβολικό μας, το απέξω από τα οχυρά, στημένο ψηλά, τους έβλεπε και μ' εξαιρετική ευθυβολία τους εμπόδιζε να οργανωθούν. Στη χαράδρα του Καπνότοπου, στην Τοπόλνιτσα, στον καρόδρομο της Καμπής, όπου κι αν δοκίμασαν οι χιτλερικοί να μαζέψουν τανκς και μηχανοκίνητα, το πυροβολικό μας τους κοπάνισε αλύπητα και τους ανάγκασε να τραβηχτούν ολόκληρα χιλιόμετρα πίσω. Έτσι όμως από μακριά που ξεκινούσαν τώρα οι επιθέσεις τους, έδιναν καιρό στα φρούρια να τις αποκρούσουν. Κι έβλεπες τότε να κάνουν ομαδική βολή όλα τα στόματα, κανόνια, όλμοι, πολυβόλα, καθένα πίσω απ' το μικρό άνοιγμα της σιδερένιας πολεμίστρας του. Κατά το σούρουπο τόσες ήταν οι απώλειες του εχθρικού πεζικού, ώστε το απόσυρε ο Γερμανός σωματάρχης. Έστειλε μόνο κάτι λόχους σκαπανέων για να καβαλήσουν το Ιστίμπεϊ και το Κέλκαγια. Όπως ο παλαιστής βασανίζει τον αντίπαλό του μόλις τον ρίξει κάτω, έτσι τυραννούσε το γερμανικό μηχανικό τα δυο αυτά φρούρια, με δυναμίτη, με καπνογόνα, με χειροβομβίδες.

Ήρθε η νύχτα χωρίς να φέρει την ησυχία. Οι Γερμανοί άναψαν εκατοσταριές προβολείς που άρχισαν να ψάχνουν τους λόφους, σα διαβολικά δάχτυλα να σέρνονται πέρα δώθε πασπατεύοντας τη γη. Μόλις ένας έβρισκε κάποιο στόχο συγκεντρώνονταν όλοι οι προβολείς απάνω του. «Εδώ είναι οι Έλληνες,, χτυπάτε», λέγανε στο πυροβολικό οι προβολείς και δεν παρατούσαν αυτό το στόχο παρά αφού τον τάραζε το κανονίδι. Ο εχθρός στράβωνε τους δικούς μας με τα τόσα φώτα του, είχε τη χάρη να βλέπει χωρίς να βλέπεται. Προσπάθησε να επωφεληθεί απ' αυτό το πλεονέκτημα, για να περάσει απαρατήρητος τα δύσκολα σημεία και να πιάσει θέσεις που θα τον βοηθούσαν το πρωί να σπάσει την άμυνα. Δεν πέτυχε τίποτα. Μόνο οι σκαπανείς που βασάνιζαν το αδύνατο Κέλκαγια έλιωσαν με ειδικά φλογοβόλα τη σιδερένια πόρτα του, καρβούνιασαν τους τέσσερις στρατιώτες που τη φρουρούσαν και μπήκαν μέσα. Με τα βραχύκαννα πολυβόλα τους, κάνοντας «βολή βάδην», προχώρησαν στο εσωτερικό του, και νόμιζαν πως το είχαν κιόλας αρπάξει,

όταν οι φαντάροι χίμηξαν από πλαϊνούς διαδρόμους και ξέκαναν με τη λόγχη έναν έναν όλους τους εισβολείς, από τον πρώτο ως τον τελευταίο. Ύστερα έτρεξαν στην αποθήκη των τροφίμων, σήκωσαν από κει όσα σακιά αλεύρι βρήκαν και μ' αυτά έφραξαν τη χαλασμένη πόρτα τους. Και τότε ο φρούραρχος του Κέλκαγια είπε απ' το τηλέφωνο στο διοικητή του τομέα: «Όλα εντάξει, κύριε διοικητά.»

Την ίδια σχεδόν ώρα οι δυναμιτιστές που βασάνιζαν το Ιστίμπεϊ κατόρθωσαν ν' ανοίξουν ρήγμα στο μέτωπό του και να ορμήσουν μέσα. Οι Έλληνες αποσύρονται από τα πολυβολεία τους και παρατάσσονται στην άκρη του κεντρικού διαδρόμου. Εκεί σβήνουν τα φώτα και περιμένουν. Από τα χαλασμένα πολυβόλα του Ιστίμπεϊ ο ανθυπασπιστής μηχανουργός έχει επισκευάσει δύο. Μ' αυτά και με χειροβομβίδες απαντέχουν οι φαντάροι να δώσουν την τελευταία μάχη. Οι Γερμανοί προχωρούν προς αυτούς. Φαντάζονται πως ξεψύχησε το φρούριο και μπαίνουν να το παραλάβουν. — «Λευκή σημαία!» φωνάζουν ελληνικά. Αυτή τη φράση τους την έχουν διδάξει, για να παρακινούν τους Έλληνες σε παράδοση. — «Λευκή σημαία!» κράζουν πάλι, και οι φωνές τους οδηγούν στα σκοτεινά το φρούραρχο να καταλάβει πόσο πλησίασαν. άμα έκρινε πως είχαν ζυγώσει κάπου στα δέκα μέτρα, διάταξε «Πυρ!» Το φρούριο αντήχησε τότε από το σαματά των πολυβόλων και τις εκρήξεις των χειροβομβίδων. Σε λίγα λεπτά μέσα 100 Γερμανοί κείτονταν νεκροί, ενώ οι μακρινές στοές αντιλαλούσαν πολλές φορές τους κρότους που, μη βρίσκοντας διέξοδο να ξεφύγουν, έκαναν το γύρο του λαβύρινθου των στοών. Όσοι Γερμανοί απόμεναν στη ζωή, βγήκαν έξω πανικόβλητοι. Το Ιστίμπεϊ είχε σωθεί κι ο φρούραρχος είπε κι αυτός με τη σειρά του απ' το τηλέφωνο στο διοικητή του τομέα: «Όλα εντάξει, κύριε διοικητά.» Για πόση ώρα όμως; Το μέτωπο του φρουρίου ήταν αφανισμένο. Σε λίγο θα ξανάρχονταν οι εχθροί.

Κατά τα μεσάνυχτα ξέσπασε αεροπορικός βομβαρδισμός βαρύτερος από κάθε προηγούμενο, γιατί βλέποντας οι Γερμανοί πως άντεχαν τα οχυρά στις βόμβες

μεσαίου μεγέθους έφεραν μεγαλύτερες, των πεντακοσίων και των χιλίων κιλών. Τα μπετόν τις βάσταξαν κι αυτές, μα ήταν τέτοια η δόνηση που προξενούσαν, ώστε έσπασαν όλοι οι ηλεκτρικοί λαμπτήρες κι η φρουρά βρέθηκε στην ανάγκη ν' ανάψει τις εφεδρικές λάμπες πετρελαίου. Κι αυτών όμως η στρωτή φλόγα έτρεμε ακατάπαυτα απ' τους βρόντους.

Ξημερώματα καβαλήθηκαν πάλι Ιστίμπεϊ και Κέλκαγια και τότε το γερμανικό μηχανικό μεταχειρίστηκε νέα μέσα για να τα υποτάξει, έριξε δηλαδή στο εσωτερικό τους βενζίνα, που την άναψε για να πνίξει τη φρουρά με τον καπνό της. Οι φαντάροι δοκίμασαν με κουβέρτες να σβήσουν τις φωτιές, προσπάθησαν γυρίζοντας απεγνωσμένα τους χειροκίνητους ανεμιστήρες ν' ανανεώσουν τον αέρα, μα ό,τι και να έκαναν δεν άδειαζαν οι στοές από την πηχτή καπνίλα. Έβαλαν τις μάσκες των ασφυξιογόνων, χωρίς ούτ' αυτές να χρησιμέψουν σε τίποτα. Οι φαντάροι πνίγονταν. Στα μισοσκότεινα που χαροπάλευαν, τώρα τους τίναζε χειροβομβίδα ριγμένη από τις χαλασμένες πολεμίστρες, τώρα έμπαινε μέσα βλήμα εκείνων των κανονιών με την ευθεία τροχιά και τους σκότωνε. Από τόσο κοντά τους πυροβολούσαν, ώστε άκουγαν μαζί την εκπυρσοκρότηση του κανονιού και την έκρηξη της οβίδας. Όταν ωστόσο ο φρούραρχος του Ιστίμπεϊ έπαιρνε στο τηλέφωνο το συνάδελφο του Κέλκαγια για να τον ρωτήσει πως τα πάει, ο ένας έκρυβε από τον άλλο την τραγική του θέση και προσπαθούσε να τον ενθαρρύνει λέγοντας ψέματα: «Εγώ κρατάω καλά, βάστα και συ. Το πρωί θα μας ελευθερώσουν!»

Να τους ελευθέρωση ποιος; Είχαν ζητήσει κι οι δυο από το διοικητή του τομέα να διώξει τους πνίχτες ναζήδες από πάνω τους, αλλά το πεζικό επιφανείας που έπρεπε να εκτελέσει την παράκλησή τους είχε διαλυθεί από τους αδιάκοπους βομβαρδισμούς. Το βαρύ ελληνικό πυροβολικό που έστεκε πίσω τους είχε αναποδογυριστεί από τα στούκας. Για να μην απογοητευθούν όμως τα φρούρια ο διοικητής τους έκρυβε την αλήθεια. Κι όταν ο φρούραρχος του Κέλκαγια επέμεινε οπωσδήποτε το βαρύ πυροβολικό να ρίξει καταπάνω του, ο διοικητής του αποκρίθηκε με σοφιστείες:

«Τα βλήματα που έχουν τα κανόνια μου είναι μεγάλα, εκρηκτικά. Αν χτυπήσω τον εχθρό που στέκει στη σκεπή σου θα χαλάσω και τ' οχυρό σου.»

«Δοκιμάστε και βλέπουμε.»

«Τρελάθηκες; Θέλεις να σας σκοτώσω εγώ ο ίδιος;»

«Το προτιμώ παρά να πνιγούμε σαν τα ποντίκια. Είμαστε χαμένοι για χαμένοι. Τουλάχιστο οι οβίδες σας θα ξεμπερδέψουν και κάμποσους εχθρούς.»

Σε τόση επιμονή ο διοικητής δεν μπόρεσε να φέρει άλλη άρνηση κι έδωσε στο Κέλκαγια ψεύτικες ελπίδες:

«Πολύ καλά, αποκρίθηκε, θα σας ρίξω. Κάντε μόνο υπομονή.»

Έτσι ξενύχτησαν, περιμένοντας μια βοήθεια που δεν ήταν να δοθεί ποτέ.

III

Την αυγή της 7 Απριλίου δεν την έφερε, όπως πάντα, ο ήλιος. Την ημέρα κείνη την άρχισε μισή ώρα νωρίτερα δυνατός αεροπορικός βομβαρδισμός που πλημμύρισε το στερέωμα με λάμψη. Τόσο κοντά ήταν η μια έκρηξη με την άλλη, ώστε δεν απόλειπε ουδέ στιγμή ένα τρεμουλιαστό φως από τον ουρανό. Σ' αυτή την ανταύγεια μια περίπολος των οχυρών ξεχώρισε Γερμανό ποδηλάτη φορτωμένο πομπό ασυρμάτου να γλιστράει αθόρυβα στις γραμμές μας, προσπαθώντας να πάει να κρυφτή κάπου, για να δίνη από κει πληροφορίες στο μέραρχό του. Ήταν λιγόψυχος· μόλις αιχμαλωτίσθηκε ομολόγησε σε ποιο σπίτι του χωριού Νευροκόπι είχ' εγκατασταθεί το Στρατηγείο τους και σε δέκα λεπτά το οίκημα αυτό έγινε στάχτη. Δήλωσε το σημείο όπου είχε συναντήσει καθώς ερχόταν μια δική τους πυροβολαρχία πεδινού και τα τέσσερα κανόνια της μεταβλήθηκαν σε μάζα. Η ημέρα άρχιζε καλά.

Ομίχλη και ψιλή βροχή μολαταύτα εμπόδιζαν την ορατότητα προς όφελος των

Γερμανών. Οι βιγλάτορες έμεναν τυφλοί, άκουγαν κρότους από ερπύστριες που σέρνονταν προς αυτούς, εκατοντάδες μοτόρια που τους πλησίαζαν, όμως δεν έβλεπαν τίποτα. Δέχονταν στις πολεμίστρες χτύπους που πλήγωναν τους υπηρέτες των πολυβόλων και δεν ήξεραν πούθε τους έρχονταν, ωστόσο από τον απέναντι λόφο, γυμνό και στρογγυλό σα γυναικείο ώμο, πρόβαλαν κάτι σταχτιά μηχανοκίνητα. Τη στιγμή εκείνη δεν απείχαν περισσότερο από τετρακόσια μέτρα. Οι όλμοι των οχυρών έσωσαν πάλι την κατάσταση, αυτοί χάλασαν τις ερπύστριες, κάρφωσαν τα τανκς επί τόπου κι έδωσαν καιρό στο πυροβολικό να τ' αφανίσει. Κανένας χειριστής δε βγήκε ζωντανός από τα μεγαθήρια. Εμπρός μάλιστα από τ' οχυρό Παλιουριώνες τ' άρματα έπεσαν σε υπονόμους, κι όταν τινάχτηκαν τρία στον αέρα, τ' αλλά σταμάτησαν. Έτρεξε τότε το μηχανικό τους εφόδου να καθαρίσει βιαστικά μια δίοδο, αποπλίζοντας τις κρυμμένες οβίδες, μα οι θέσεις ήταν επίτηδες σημαδεμένες από τα πολυβόλα και οι Γερμανοί σκαπανείς δεν μπόρεσαν να κάνουν τίποτ' άλλο παρά να γεμίσουν τα χώματα με τα κουφάρια τους.

Άμ' απότυχε και τούτη η αιφνιδιαστική επίθεση τόσων τανκς, οι ναζήδες πείστηκαν ότι κατά μέτωπο δεν ήταν δυνατό να κυριευτούν τα φρούρια και προσπάθησαν να τα υπερφαλαγγίσουν με συντάγματα πεζικού που, βοηθημένα από την ομίχλη, δοκίμασαν να τρυπώσουν στους ορεινούς διαδρόμους, ανάμεσα στους λόφους. Αλλά έπεσαν σε διασταυρωμένα πυρά και θερίστηκαν γιατί, με το να είναι διαλεχτές μονάδες, δεν καταδέχτηκαν να υποχωρήσουν. Ενός γερμανικού συντάγματος σκοτώνεται ο συνταγματάρχης μπροστά στο Πυραμιδοειδές, άλλος που πάει να πάρει την θέση του πληγώνεται στην κοιλιά και τον απομακρύνουν από κει. Μέσα σε λίγη ώρα έχασε το σύνταγμα δυο διοικητές. Ο γερμανικός στρατός ωστόσο άμα έχει διαταγή να καταλάβει ένα μέρος δε νοιάζεται για σκοτωμούς. Κάθε μονάδα που δεκατίζεται πάει εφεδρεία κι έρχεται στο πόδι της άλλη· τα κύματα αυτής της ανθρωποθάλασσας είν' αμέτρητα σαν του πελάγου.

Προχωρούν σε τόσο πυκνούς σχηματισμούς οι Γερμανοί, ώστε κάθε ριπή και

στα στραβά ριγμένη, ξαπλώνει μερικούς κάτω. Μόλις προφταίνουν οι γεμιστάδες να προμηθεύουν ταινίες πολυβόλων. Οι σκοπευτές σκυμμένοι στ' αυτόματα όπλα τους ρίχνουν δίχως διακοπή χιλιάδες φυσέκια, κι αναπνέοντας με κάθε ανάσα καπνούς μπαρουτιού, δηλητηριάζονται από τη θειαφίλα. Κανένας όμως δεν αφήνει τη θέση του γιατί ο κίνδυνος είναι μεγάλος. Οι ναζήδες έχουν τρομαχτικές απώλειες, αλλά και ανάλογα αποτελέσματα με την επιμονή τους. Απέναντι από τους Παλιουριώνες παίρνουν το ύψωμα 205 και στήνουν περήφανα την κόκκινη σημαία με τη σβάστικα. Δίπλα στο Ρούπελ κυριεύουν τον ανοχύρωτο λόφο Καρακιτόκ. Διαβαίνουν απαρατήρητοι με βάρκες το Στρυμόνα και πιάνουν το χωριό Κλειδί.

Τα φρούρια δεν καταφέρνουν να συνεννοηθούν μεταξύ τους, γιατί τα στούκας έχουν καταστρέψει όλα τα παρατηρητήρια, κι όσες επίγειες τηλεφωνικές γραμμές επισκευάστηκαν τη νύχτα, κόπηκαν κι αυτές πάλι από τις οβίδες. Τίποτα δε δείχνει καλύτερα τον όγκο του βομβαρδισμού που κοπάνιζε τους Έλληνες, όσο το χάλασμα των συρμάτων που αδιάκοπα τοποθετούσαν με κίνδυνο της ζωής τους οι τηλεφωνητές κι αδιάκοπα κόβονταν. Ένας ανθυπασπιστής των διαβιβάσεων, που βγήκε με την ομάδα του να επισκευάσει τα κομμένα τηλεφωνικά σύρματα του φρουρίου Παλιουριώνες, διηγείται:

«Καθώς περιτρέχαμε την περιοχή με προφύλαξη, γιατί τα γερμανικά πολυβόλα από το λόφο 205 μας παρακολουθούσαν, ο δεκανέας μου ανακάλυψε τον τηλεφωνικό στύλο που είχαν κοπή τα σύρματα. Ζώστηκε αμέσως τ' αγκαθωτά πέδιλα κ' έτρεξε να τον ανεβεί. Δοκίμασα να τον εμποδίσω:

«Μην κάνεις τρέλες», του είπα, «θα σε δουν και θα σε σκοτώσουν οι Γερμανοί. Περίμενε να νυχτώσει.» Μα εκείνος μου απάντησε πως ο φρούραρχός μας βιάζεται να ξαναμιλήσει από το τηλέφωνο, ανέβηκε το στύλο και δέθηκε με τη ζώνη του. Γύρω του δεν άργησαν να σφυρίζουν σφαίρες, οι Γερμανοί τον είχανε δει. Του φώναξα να κατέβει κάτω, μα πάλι μου απάντησε πως ο φρούραρχος βιάζεται. Δούλευε άφοβα κι όταν καμιά σφαίρα περνούσε πολύ κοντά του, τον ακούγαμε να της λει: «Σκασμός. Εκτελώ σπουδαία αποστολή.»

Είδαμε μια ριπή να χτυπά το στύλο ακριβώς κάτω από τα πόδια του, μα ο δεκανέας περιορίστηκε να πει:

«Έννοια σου, φρούραρχε, ό,τι και να συμβεί εγώ θα σου δώσω φωνή.» Και πραγματικά ένωσε και τις δυο κομμένες γραμμές, μα πριν προφτάσει να κατέβει, άλλη ριπή τον πέτυχε κατάστηθα και τον σκότωσε. Καθώς ήταν δεμένος με τη ζώνη και στηριζόταν στ' αγκαθωτά πέδιλα, δεν έπεσε κάτω, παρά έγειρε πίσω και τα χέρια του κρεμάσανε.

Χωρίς ασύρματο, με αχρηστεμένους τους οπτικούς τηλεγράφους, ο συντονισμός της άμυνας καταντούσε αδύνατος, εντούτοις η εξυπνάδα των φαντάρων αναπλήρωνε όλες τις ελλείψεις. Ούτε το παραμικρό επεισόδιο δεν ξέφευγε από το άγρυπνο μάτι τους. Δυο ημερών πολέμου πείρα είχαν κι όμως καταλάβαιναν αμέσως τις μεθόδους του εχθρού, έκαναν αυτόματα το σωστό κι έτρεχαν στο φρούραρχό τους να του δείξουν κάθε νέα εχθρική κίνηση που αντιλαμβανόταν ο τετραπέρατος νους τους. Τα παιδιά αυτά είχαν βρεθεί σε κείνες τις μοναδικές στιγμές που από τα βάθη του Έλληνα, από σκοτεινό υποσυνείδητο θρεμμένο με πολλών αιώνων αγώνες, αναβλύζει η ατομική στρατηγική που κάνει κάθε φαντάρο δασκαλεμένο βαθμοφόρο, δημιουργεί ένα στρατό ανθυπολοχαγών ικανών να εκτελέσουν γοργά στην κατάλληλη ώρα το μόνο που θα έπρεπε να γίνει εκείνη τη στιγμούλα. Ενώ τα φρούρια ήταν τυφλωμένα, απόχτησαν διαμιάς χίλια μάτια που κατασκόπευαν τον ορίζοντα προς όλες τις διευθύνσεις κι άκουγες:

«Κύριε διοικητά, οι Γερμανοί πλησίασαν το λόφο των Διδύμων.»

«Κύριε διοικητά, πολυβόλα χτυπάν το πυροβολικό μας στην Ουσίτα.»

Έτσι οδηγημένοι οι φρούραρχοι άρχισαν ν' αλληλοβοηθούνται. Τύχαινε ένα οχυρό να πιέζεται πολύ, ακόμα να κινδυνεύει το ίδιο, μόλις έβλεπε το διπλανό του να χαροπαλεύει έκανε βολές για να το ανακούφιση κι έστελνε λίγους άντρες του να επιτεθούν του εχθρού από τα πλάγια. Όχι μόνο κανένας δεν

αρνιόταν βοήθεια, παρά την έστελνε και πριν ζητηθεί. Πολλές φορές το έργο της υποστήριξης των γειτόνων ήταν εξαιρετικά επικίνδυνο, μα οι φαντάροι προσφέρονταν μόνοι τους για τις μεγαλύτερες κουτουράδες, από ένστικτο πως τα οχυρά ήταν κρίκοι μιας αλυσίδας, που και σε μια μεριά αν έσπαγε θ' αχρηστευόταν ολόκληρη.

Πριν μεσημεριάσει αφαιρέθηκαν από τους Γερμανούς οι καρποί επιθέσεων που τους είχαν στοιχίσει ακριβά. Κυριεύτηκε πίσω το ύψωμα 205 κι απόμεινε στα χέρια μας λάφυρο η κόκκινη σημαία της σβάστικας. άντρες από το οχυρό Καρατάς βγήκαν έξω με τη λόγχη και ξέκαναν τους ναζήδες που βαστούσαν το χωριό Κλειδί. Τους χιτλερικούς όμως που ανέβηκαν το Καρακιτόκ δεν περίσσευαν φαντάροι για να τους διώξουν. Σε γειτονικό λόφο ήταν στημένες δυο ελληνικές πυροβολαρχίες των 6 δαχτύλων. Όταν οι κανονιέρηδες πληροφορήθηκαν ότι από έλλειψη πεζικού κανείς δεν ενοχλούσε τον εχθρικό λόχο που κράταγε δίπλα τους το Καρακιτόκ, παράτησαν τα κανόνια και χωρίς να καλοσκεφτούν τι παλαβομάρα κάνανε, έβαλαν τις λόγχες στις κοντές αραβίδες τους κι όρμησαν καταπάνω στους Γερμανούς. Αμάθητα σε ελιγμούς πεζικού, ανίδεια πώς έπρεπε να καλύπτονται για να προχωρούν, πολλά απ' αυτά τα λεβεντόπαιδα έχασαν τη ζωή τους, αλλά η έφοδός τους, μ' όλο που οι εχθροί ήταν διπλάσιοι, πέτυχε γιατί χίμηξαν στα τυφλά σαν μανιασμένα λιοντάρια. Όταν κάποτε ρώτησαν το γερο - Κανάρη πώς κατάφερνε με σκαφιδάκια να πυρπολεί τα πελώρια τούρκικα πολεμικά, απάντησε. «Γιατί κάθε φορά που ξεκινούσα έλεγα στον εαυτό μου: Θα πεθάνεις, Κωσταντή!» Έτσι έφεραν και τούτοι οι πυροβολητές σε καλό τέλος την εξόρμησή τους.

Άμα ξεκαθάρισαν όλο τον τόπο, οι Έλληνες σταυροκοπήθηκαν, δόξασαν την Παναγιά ότι τους έδωσε τη δύναμη να νικήσουν. Κοιτάχτηκαν μεταξύ τους. Δεν είδαν απάνω τους τίποτα ηρωικό, δε βρήκαν στο παρουσιαστικό τους το παραμικρό να έχει αλλάξει: ο Γιάννης φαινόταν το ίδιο χαζός που ήταν πριν, ο Νικόλας ξεκούμπωτος και βρώμικος σαν πρώτα, ο Γιώργης χασμουριόταν πάλι όπως τον καιρό της ειρήνης. Νίκησαν αυτοί τους Γερμανούς; Ναι. Και την

ασύγκριτη παλικαριά τους, αφού δεν υποπτεύονταν ότι την είχαν οι ίδιοι μέσα τους, κληρονομιά προγονική, την απόδωσαν στην βοήθεια της Μεγαλόχαρης.

Ο Γερμανός σωματάρχης που διεύθυνε την επίθεση, άμα είδε όλες του τις προσπάθειες να ματαιώνονται, μπήκε σ' ένα αερόστατο και σηκώθηκε δυο χιλιάδες μέτρα ψηλά να κατοπτρεύσει τη γραμμή. Απέναντι στο Ρούπελ, έξω από τη βολή του πυροβολικού, στάθηκε αυτό το κιτρινωπό μπαλόκι και δεμένο από τη γη έμεινε ακίνητο εκεί όσες μέρες βάσταξε η μάχη. Απ' αυτό το μοναδικό παρατηρητήριο άρχισαν να εφαρμόζονται νέα συστήματα, για να λυγίσουν την ελληνική αντίσταση. Τα στούκας διατάχτηκαν να διακόψουν τις επιθέσεις στα τσιμεντένια οχυρά, που άντεχαν ως και τις βαρύτερες βόμβες, και να προσπαθήσουν να καταστρέψουν όσες βοηθητικές πυροβολαρχίες ήταν τοποθετημένες έξω από τα φρούρια σ' επίκαιρα σημεία, απ' όπου ενοχλούσαν τις γερμανικές κινήσεις. Τα κανόνια αυτά είχαν πολύ πρόχειρη προκάλυψη, ήταν εύκολο να σιγηθούν. Σμήνη από πενήντα-πενήντα αεροπλάνα καθέτου εφορμήσεως φτερούγισαν τότε προς το Κρακόρ, τον αυχένα της Τσαμάρας και το ύψωμα των Βλάχων που έκρυβαν στην κορυφή τους βαρύ πυροβολικό. Μόλις πλησίαζαν τα στούκας, ορμούσαν κατακόρυφα στα κανόνια μας και, σφυρίζοντας δαιμονικά, λίγα μέτρα πριν αγγίξουν το χώμα, αμολούσαν τις βόμβες που έσκαζαν τόσο κοντά τους, ώστε οι εκρήξεις κλόνιζαν αυτά τα ίδια καθώς υψώνονταν για ν' απομακρυνθούνε.

Οι φρούραρχοι κατάλαβαν αμέσως το νέο κίνδυνο:

«Πάνε τα βαριά κανόνια μας», σκέφτηκαν και τους κόπηκ' η αναπνοή. Ένας με ανέπαφο ακόμα το υπόγειο τηλέφωνο παρακάλεσε το διοικητή τους να στείλει αεροπλάνα διώξεως για ν' απομακρύνουν τα στούκας. Ο απονήρευτος! Ούτε ένα, μα ούτε' ένα αεροπλάνο δε διέθετε η γραμμή των συνόρων. Μήπως δεν ήξερε ο διοικητής ότι χίλια μηχανοκίνητα γερμανικά στριμώνονταν στα μετόπισθεν, στόχος έξοχος για βομβαρδιστικό αεροπλάνο που με κάθε βόμβα του θα ξεκοίλιαζε ολόκληρες δωδεκάδες; Μήπως δεν έβλεπε το μπαλόκι του αντιπάλου του να στέκει προκλητικά μπροστά του; Ή μήπως δεν ένιωθε τι

σήμαινε το θανάσιμο σφυροκόπημα των εξωτερικών κανονιών του από τα στούκας; Μα δε μπορούσε να κάνει τίποτα. Δεν είχε αεροπλάνα. Ζήτησε από το Γενικό Στρατηγείο, από τη Στρατιά Ηπείρου, από τους Άγγλους της Λάρισας, απ' όλους ζήτησε να του στείλουν μερικά αεροπλάνα. Του κάκου. Δεν τους περίσσευε ούτε ένα.

Όταν μετά κάμποση ώρα κόπασε η μανία των στούκας, η Τσαμάρρα, το Κρακόρ και το ύψωμα των Βλάχων φάνηκαν κουκουλωμένα από καπνό. Κι ενώ δεν έμενε πια κανένα δέντρο ορθό πάνω τους, φαινόταν σα να καίγεται εκεί μεγάλο δάσος. «Πάνε τα κανόνια μας!» είπαν όσοι έβλεπαν αυτό το χαλασμό.

Κι όμως! Μόλις κίνησαν σ' επίθεση τ' άρματα των Γερμανών, το βαρύ πυροβολικό τα γύρισε πίσω με την πρωτινή του ευθυβολία. Το γυμνασμένο αφτί των αξιωματικών μέσα στα φρούρια μέτρησε πόσα κανόνια έριχναν, κατάλαβαν πως έλειπαν δυο φωνές. Δυο βαρέα είχαν σπάσει τα στούκας. Νέα επίθεση αεροπορική στα τρία υψώματα σώπασε ακόμα ένα βαρύ στόμα και τέλος, για να τα σιγήσουν ολότελα, οι Γερμανοί μεταχειρίστηκαν τούτη τη μέθοδο: θυσίασαν κάμποσα τανκς σε μιαν επίθεση κατά του Ρούπελ, και μόλις το πυροβολικό του Κρακόρ άρχισε να τα ξεχαρβαλώνει, κίνησε σμήνος στούκας εναντίον του. Τι θα 'κανε τώρα το «βαρύ»; Αν βουβαινόταν για να κρυφτή από τ' αεροπλάνα, θα προχωρούσαν ανενόχλητα τα τανκς. Αν πάλι εξακολουθούσε να πυροβολεί, θα πρόδινε τη θέση του στα στούκας.

Το Κρακόρ όμως δεν έπαψε να βάλλει, κι όσοι λίγοι κοιτούσαν τον αγώνα από τα παρατηρητήρια είδαν ένα από τα τραγικότερα θεάματα αυτού του τραγικού στην ανισότητά του ελληνογερμανικού πολέμου. Πάντα η αρετή προβαίνει σε θυσίες. Η πυροβολαρχία Κρακόρ, όσο έβλεπε τα τανκς να πλησιάζουν επικίνδυνα το Ρούπελ, τόσο πιο πεισματικά τους έριχνε αδιαφορώντας για τον κίνδυνο όπου έβαζε τον εαυτό της. Κι όπως στο χορό του Ζαλόγγου λιγότευε ώρα με την ώρα το τραγούδι των γυναικών, καθώς η μια πίσω από την άλλη έπεφταν στο γκρεμό οι ηρωίδες εκείνες, έτσι κι η φωνή του Κρακόρ ελαττωνόταν κλιμακωτά καθώς το ένα μετά το άλλο

καταστρέφονταν τα κανόνια του. Όταν δεν απόμεινε ορθό παρά ένα, το τελευταίο αυτό πυροβόλο πάλι καλοσημάδευε τ' άρματα μάχης και τα ξέκανε μόνο του, ατάραχο, ενώ τ' αεροπλάνα από πάνω του τριγύριζαν σαν μύγες.

Μέσα στο πυροβολείο του λοχαγού Κυριακίδη, το γεμάτο καπνούς, δεν απομένουν ζωντανοί παρά ο λοχαγός, ένας λοχίας, ένας δεκανέας γεμάτος αίματα και δυο στρατιώτες, που ο ένας κείτεται καταγής πληγωμένος. Αυτοί υπηρετούν το τελευταίο τους κανόνι. Ο Κυριακίδης παρακολουθεί τα τανκς με τα κιάλια, ενώ από πάνω τους χαλά ο κόσμος και πέτρες και θραύσματα οβίδων τους περιλούουν. Ο λοχίας του μοναδικού πυροβόλου φωνάζει: «Έτοιμος», και «Πυρ!» διατάζει ο λοχαγός. Βλέπει την οβίδα του να πέφτει μπροστά από ένα τανκ και ορίζει για την ερχόμενη ριξιά: «Ίδια σκόπευσις. Γρήγορα...» Η νέα οβίδα βρίσκει κατάστηθα το τανκ την ώρα που ανηφόριζε ένα λοφάκι και το κάνει να κατρακυλήσει πίσω, γεμάτο φλόγες. «Εύγε, Μιχάλη», λει ο λοχαγός στον δεκανέα σκοπευτή και κανονίζει ποιο τανκ θα χτυπηθεί τώρα. Μα νέο κύμα στούκας τους ραίνει με βόμβες. Ο πληγωμένος στρατιώτης που είχε υπηρετήσει με θάρρος όσο να λαβωθεί, ύστερα από τούτη την επίθεση των στούκας, πανικοβάλλεται. Φωνάζει στον Κυριακίδη: «Φτάνει, κύριε λοχαγέ. Μην πυροβολείς πια. Οι καπνοί του κανονιού προδίνουν τη θέση μας. Σταμάτα, κύριε λοχαγέ.» Και καθώς ακούει τον λοχία να λει: «Έτοιμον.» «Μη... μη ρίχνετε πια...» κάνει. Μα ο Κυριακίδης ατάραχος, διατάζει: «Πυρ!» Κοιτάζει με τα κιάλια και βλέπει την οβίδα να πέφτει δεξιά από το τανκ που σκόπευαν. Στον λοχία: «Αριστερότερα πέντε!» Ο πληγωμένος στρατιώτης διαμαρτύρεται: «Φτάνει, κύριε λοχαγέ... Λυπήσου το παιδί μου...» «Σιωπή!» Προστάζει ο Κυριακίδης. Πηγαίνει να βεβαιωθεί μόνος του για τη σκόπευση και χαϊδεύει το κεφάλι, το γεμάτο αίματα, του δεκανέα σκοπευτή, και τον ρωτάει: «Πονάς, Μιχάλη;» «Όχι, κύριε Λοχαγέ...» Ύστερα στρέφει προς τον λοχία και ρωτά: «Είσ' έτοιμος;» «Μάλιστα.» «Πυρ!» Βλέπει την οβίδα να πέφτει μπροστά στο τανκ και διορθώνει: «Βραχύτερα εκατό.» Από μακριά ακούγεται κρότος από νέο κύμα στούκας που πλησιάζει. Ο πληγωμένος στρατιώτης αναστατώνεται και φωνάζει σαν τρελός: «Έρχονται πάλι. Φτάνει

πια, λοχαγέ... Μη ρίχνεις...» Με κόπο σηκώνεται και πάει να χτυπήσει τον Κυριακίδη, μα τον αρπάζει ο στρατιώτης που κουβαλά τις οβίδες και τον καθίζει κάτω. Ο πληγωμένος ουρλιάζει καθώς τ' αεροπλάνα πλησιάζουν. Ο λοχίας λει: «Έτοιμος» και ο Κυριακίδης διατάζει: «Πυρ!» Αλλά ο καπνός τους πάλι πρόδωσε τη θέση του πυροβολείου και οι βόμβες των στούκας, ριγμένες από πολύ κοντά, σωριάζουν κάτω τη σκεπή, που σκοτώνει τον Κυριακίδη κι όλους τους άντρες του.

«Τι παλικάρια!» έλεγαν οι φρούραρχοι θαυμάζοντας. Ίσως να έλεγαν το ίδιο κι οι Γερμανοί αεροπόροι που τους έραιναν με βόμβες ακόμα και μετά τον θάνατό τους, πάνω στην αναστατωμένη γη του Κρακόρ.

IV

Το αφήγημα της μάχης των συνόρων από δω και πέρα καταντάει δραματικό. Το Ιστίμπεϊ και το Κέλκαγια αγκομαχούσαν. Αμύνονταν ακόμα με τα λίγα πολυβόλα και τους όλμους που τους απόμεναν ανέπαφα, μα ο Γερμανός τα βασάνιζε φριχτά. Όταν είδε πως οι καπνοί της βενζίνας δεν τ' ανάγκαζαν σε παράδοση, κουβάλησε νέα καπνογόνα, βόμβες ερεθιστικές και γέμισε τις στοές με την φαρμακίλα τους. Οι φαντάροι, εγκαταλειμμένοι πια στην αντοχή των στηθών τους, έσφιξαν τα δόντια από απελπισία. Όσο οι ανεμιστήρες τους έφερναν μέσα έστω και λίγο καθαρό αέρα, κρατούσαν. Μα ο φρούραρχος του Κέλκαγια πρώτος πρόσεξε κάτι παράξενα χτυπήματα κι ανησύχησε. Ως τώρα οι κρότοι που γέμιζαν το ύπαιθρο φιλτράρονταν μέσα στις στοές σα μια μονάχη απόκοσμη βοή, και μόνο αν έβγαζες το κεφάλι έξω απ' το παρατηρητήριο άκουγες το βούισμα αυτό να ξεχωρίζεται διαμιάς σε πολλούς διαφορετικούς κρότους, όπως το ούρλιασμα των οβίδων, το μουγκρητό των στούκας, την αντάρα των εκρήξεων. Τούτο όμως το νέο κρότισμα ήταν πιο ήμερο, πιο κοντινό.

Ένας στρατιώτης πρόφερε τη λέξη: «Χτίζουν!»

Κι όλοι κατάλαβαν αμέσως τι ήθελε να πει, γιατί σε στιγμές κινδύνου οι άνθρωποι δεν έχουν ανάγκη να λένε πολλά πράγματα. Κοιτάζονται στα μάτια και συνεννοούνται με μισόλογα. Οι Γερμανοί έχτιζαν με πέτρες και λάσπη τις πολεμίστρες και τ' ανοίγματα αερισμού για να κόψουν εντελώς τον αέρα. Πραγματικά σε λίγο μέσα στις στοές τόσο πηχταίνει η καπνιά, ώστε ο διοικητής διατάζει τους φαντάρους να βάλουν τις μάσκες. Η πνιγούρα κατεβαίνει στο κάτω πάτωμα του φρουρίου, στις κουζίνες, και διώχνει από κει τους μάγειρους που παρουσιάζονται με την απορία ζωγραφισμένη στα μάτια τους. Στα βάθη της γης που δούλευαν αυτοί, δεν ήξεραν αν είναι πρωί ή νύχτα, αν κινδυνεύουν ή νικούν. Ζούσαν σα σκουλήκια στην κοιλιά μεγάλου θηρίου, μα ο μπουχός τους φέρνει συμφόρηση, τους δίνει να καταλάβουν την αλήθεια. Ζητάν μάσκες και τουφέκια από το διοικητή. Αν είναι ανάγκη να σκοτωθούν, τότε ας τους έβρισκε η θανή με κάτι άλλο στο χέρι κι όχι την κουτάλα της κουζίνας.

Από στιγμή σε στιγμή χειροτερεύει η κατάσταση. Τώρα αρχίζουν να κονταίνουν οι φλόγες από τις λάμπες πετρελαίου. Χαμηλώνουν, χαμηλώνουν. Μόλις πια φέγγουν. Η ανάσα γίνεται γρήγορη. Όσο πιο πολλοί καπνοί μπαίνουν στα πνεμόνια τόσο πιο πολύ καίνε τα στήθια. Τα μέλη των φαντάρων βαραίνουν, κι όταν ακόμα πλαγιάζουν καταγής πάλι νιώθουν ασήκωτο το βάρος τους. Το αθώο μυαλό τους δυσκολεύεται να φανταστή τέτοιο τέλος. «Γλυκύ απείροισι πόλεμος», λει σε μιαν ωδή του ο Πίνδαρος, «γλυκός είν' ο πόλεμος στους ανήξερους, μα όποιος τον δοκίμασε τον τρέμει».

Στην αρχή της μάχης αγάπησαν τα τσιμέντα που τους προστάτευαν τόσο καλά από τις βόμβες. Αργότερα τους έγιναν φυλακή, μόλις τα καβάλησαν οι εχθροί κι έριξαν τη βενζίνα μέσα, μα ούτε τότε φοβήθηκαν τίποτα. Φόβος είναι ανησυχία για το μέλλον, ενώ οι φαντάροι είχαν μόνο παρόν. Ήταν αφοσιωμένοι στην άμυνά τους, δεν έβλεπαν τίποτ' άλλο. Οι πρώτοι καπνοί έφεραν βέβαια δυσφορία στα σώματά τους, μα ήταν παίδαροι και τους υπόμεναν. Μόλις όμως κλείνουν όλες οι εξωτερικές τρύπες και φλομώνει το φρούριο, νιώθουν

αμέσως πως τα τσιμέντα είναι τάφος τους. Ωστόσο πάλι δε δειλιάζουν, γιατί ο μηχανισμός του πνιγμού είναι τέτοιος που ναρκώνει τις αισθήσεις, τις κάνει ν' αδιαφορούν στο αντίκρισμα του θανάτου. Αγναντεύει η φρουρά το Χάρο και δεν έχει το αίσθημα του κινδύνου. Πεθαίνουν μόνον όσοι σβήνουν άρρωστοι στα κρεβάτια, μα εκείνοι που ξεψυχάν ολόκληρη παρέα μαζί, κατόπι από λαμπρό αγώνα, καλοθανατίζουν.

Τα όπλα πέφτουν από τ' άτονα χέρια τους —και τι παράδοξο!— δεν αισθάνονται νικημένοι. Μια σιγανή λιποθυμιά τους κυριεύει σαν ύπνος φλογισμένης βραδιάς που η αφόρητη ζέστη δεν τον αφήνει να 'ρθει διαμιάς παρά αγάλι αγάλι. Όταν το οξυγόνο έλειψε ακόμα περισσότερο, σβήνουν οι λάμπες του πετρελαίου ολότελα. Ο φρούραρχος, που ως μόνος ζωντανός αξιωματικός του οχυρού δε θέλησε να φορέσει μάσκα, για να μπορεί να μιλάει και να ενθαρρύνει τους οπλίτες του, λιποθυμά. Τότε ένας λοχίας βγάζει από την τσέπη του ηλεκτρικό φανό και φωτίζει τη σκοτεινία. Διακρίνει γύρω του σκιές ανθρώπων ήσυχων που φαίνονται πρόθυμοι να μείνουν για πάντα σκιές και καταλαβαίνει πως μόλις προφταίνει ν' αντιδράσει. Παίρνει το λοχαγό στην αγκαλιά του, τον πάει ως σε μια μικρή πλαγινή πορτούλα, την ανοίγει τρία δάχτυλα με κίνδυνο να ορμήσουν οι Γερμανοί μέσα, κι όταν βεβαιώνεται πως δεν τους αντιλήφθηκε κανείς, μαζεύει κει δα τα παιδιά της φρουράς για ν' αναπνεύσουν λίγο καθαρό αέρα. Μα αργούν να συνέρθουν, δυσκολεύεται ο φρούραρχος ν' ανοίξει τα μάτια του, κι ο λοχίας δεν κρατιέται. Αρπάζει ένα οπλοπολυβόλο και λει:

«Εγώ θα βγω έξω.»

Αυτό που ζητάει να κάνει είναι ο βέβαιος θάνατος, κι όμως ούτ' ένας δε δοκιμάζει να τον σταματήσει, να του πει: «Τρελέ, που πας;» Τον αφήνουν να βγει. Ακούν σε λίγο το κοκοράκι του να βάλλει μια, δυο, πέντε ριπές, ύστερα πολλές μαζί χειροβομβίδες σκάζουν και βουβαίνεται τ' οπλοπολυβόλο. Πάει το παλικάρι...

Οι Γερμανοί ωστόσο πρόσεξαν την πλαγινή πορτούλα που βγήκε ο λοχίας κι αναγκάζουν τη φρουρά να την κλείσει πάλι. Τώρα δεν έχουν καμιά ελπίδα. Είναι χαμένοι. Δυο φαντάροι, οι πιο αδύνατοι, πεθαίνουν από ασφυξία. Ο φρούραρχος του Κέλκαγια μόλις μπορεί να μιλήσει. Παίρνει στο τηλέφωνο το συνάδελφο του Ιστίμπεϊ και λει το «τετέλεσται»: σε λίγη ώρα θα έχουν σκάσει όλοι τους. Τον παρακαλεί να κόψη τα τηλεφωνικά σύρματα που τους συνδέουν μη τυχόν και πιάσει κανένα τηλεφώνημα ο εχθρός. Αυτό ήταν το τέλος του Κέλκαγια. Σαν μπήκαν οι Γερμανοί μέσα, αντίκρισαν πέντε φαντάρους αποπνιγμένους, το φρούραρχο και τα περισσότερα παιδιά λιπόθυμα και μόνο μερικούς που είχαν τόση δύναμη ακόμα, ώστε να σαλεύουν το στόμα για να μιλήσουν. Τους έστειλαν αμέσως στο βουλγάρικο νοσοκομείο του Πετριτσιού να συνέρθουν. Εκεί κάτι βρωμοκομιτατζήδες βρήκαν την ευκαιρία να μαχαιρώσουν τους μισοπεθαμένους ήρωες του Κέλκαγια. Στον πόλεμο δίνουν εξετάσεις οι λαοί. Εμείς τις δώσαμε. Τις έδωσαν κι οι Βούλγαροι!

Θα ήταν πέντε η ώρα τ' απομεσήμερο όταν ο φρούραρχος του Ιστίμπεϊ κάλεσε, όσους αξιωματικούς του απόμεναν ζωντανοί, σε συμβούλιο. Το οχυρό του είχε χάσει κάθε επαφή με τα έξω τμήματα. Η Μεραρχία τους είχε συμπτυχθεί, το πυροβολικό σιγήσει, το Κέλκαγια καταστραφεί. Από πάνω τους ολόκληρο γερμανικό σύνταγμα τους καβαλούσε πάλι. Μέσα στις στοές οι φαντάροι ψυχορραγούσαν ναρκωμένοι. Μολονότι δεν τους απολείπεται άλλη λύση, κανένας αξιωματικός δεν προφέρει τις λέξεις «ας παραδοθούμε». Ένας μόνο ζητάει την άδεια να κάνη αναγνώριση, για να κρίνει αν έχει ελπίδες να πετύχει έξοδο. Γυρίζει απελπισμένος. Είναι πάμπολλοι οι Γερμανοί, ενώ ελάχιστοι φαντάροι μπορούν ακόμα να σταθούν ορθοί στα πόδια τους. Στέλνουν με τον ασύρματο μήνυμα πως η πνιγούρα των καπνών και η καταστροφή όλων τους των όπλων τους αναγκάζει σε παράδοση, δένουν ένα μαντήλι στην άκρη μιας βέργας και το σηκώνουν στην κορυφή του ξεκοιλιασμένου τους φρουρίου.

Κοντά στο Κέλκαγια χαροπάλευε με τους καπνούς και το Αρπαλούκι. Αφού νύχτωσε καλά, η φρουρά όρμησ' έξω κι έκανε μian απελπισμένη έξοδο με την

απόφαση να πουλήσει ακριβά το τομάρι της. Αναποδογύρισε με τη λόγχη τους Γερμανούς που βρέθηκαν μπροστά της, έπιασε τρέχοντας τους ερχόμενους λόφους, εκεί ταμπουρώθηκε γρήγορα κι έκλεισε ξανά την αλυσίδα της άμυνας. Οι φαντάροι του Αρπαλούκι στάθηκαν τυχεροί. Δίπλα τους ένα μικρό οχυρό συγκρότημα, οι «Δίδυμοι», που κι αυτό πνιγόταν από ερεθιστικούς καπνούς, επιχείρησε την ίδια έξοδο, μα από τους πενήντα άντρες που ξεκίνησαν, μόνο δυο, ένας ανθυπολοχαγός κι ένας υποδεκανέας, κατάφεραν να φτάσουν ζωντανοί σε γειτονικό φρούριο.

V

Ο Γερμανός σωματάρχης ψηλά από το μπαλόκι του θα έδωσε νέες διαταγές, γιατί ο στρατός του πάλι αλλάζει τακτική. Εμπρός από το Λύσσε άρματα μάχης σέρνουν 24 βαριά κανόνια, πλησιάζουν τ' οχυρό ως 1800 μέτρα, εκεί τοποθετούνται ατή σειρά πυροβόλα και τανκς, κι όλα μαζί αρχίζουν να βροντολογάν τις πολεμίστρες του. Έχουν ευθυβολία. Οι οβίδες σκανε απάνω στα μπετόν του Λύσσε, και πότε πότε περνάει καμιά μέσ' από τ' ανοίγματα κι αχρηστεύει κάποιο στόμα. Ακούς τότε σπαραχτικές φωνές στο χτυπημένο πυροβολείο, όσο να τρέξουν οι τραυματιοφορείς να μαζέψουν τους πληγωμένους, να μεταφέρουν γρήγορα στο νεκρικό θάλαμο τους σκοτωμένους, να σπρώξουν οι υπηρέτες στη γωνιά το άχρηστο κανόνι και να στήσουν γρήγορα ό,τι τους περισσεύει, ή όλμο ή εφεδρικό πολυβόλο, στην ίδια θέση του παλιού, μέσα σ' αίματα και κολλημένα στους τοίχους μυαλά.

Κάθε τόσο σκοτεινιάζει ένα πολυβολείο — οβίδα έσκασε μπροστά του, τίναξε ψηλά κομμάτια βράχων, που πέφτοντας σαν καταρράχτης κλείνουν με τον όγκο τους τη στενή πολεμίστρα. Με φτυάρια τότε την ξεβουλώνουν, της δίνουν το φως της και ξαναρχίζει να πυροβολεί. Όχι μόνο το Λύσσε, αλλά και τα γειτονικά οχυρά συγκεντρώνουν τα πυρά όλων των όπλων τους καταπάνω σ' αυτά τα εικοσιτέσσερα κανόνια και τα σφυροκοπάν με αφάνταστη έχθρητα. Μιαν ώρα βάσταξε αυτή η μονομαχία που κερδήθηκε από τους Έλληνες κατά

τρόπο μοναδικό. Κάηκαν πολλά από τα ρυμουλκά τανκς, οχτώ πυροβόλα αναποδογυρίστηκαν κι έμειναν εκεί με τις ρόδες στον αέρα, ενώ τα πληρώματα των αρμάτων κι οι Γερμανοί πυροβολητές που ζήτησαν να σωθούν τρέχοντας κατά πίσω, δεκατίστηκαν από τ' αυτόματα της Χελώνας του Λύσσε, που είχαν τολμήσει να την πλησιάσουν πάρα πολύ. Έτσι, μερικά από τα εικοσιτέσσερα κανόνια, όσα απόμεναν γερά, εγκαταλείφθηκαν επί τόπου, γιατί ούτε άντρες υπήρχαν να τα υπηρετήσουν, ούτε μεταφορικά μέσα να τ' απομακρύνουν από κει.

Ύστερα απ' αυτή την αποτυχία οι ναζήδες δοκίμασαν την τύχη τους με άλλο τρόπο: καμιά σαρανταριά μικρά κανονάκια, από κείνα τα επίβουλα της ευθείας τροχιάς, προστατεμένα με ατσαλένια ασπίδια, κυλίστηκαν ως το Πυραμιδοειδές κι αγωνίστηκαν πεισματικά να το χαλάσουν. Και πέτυχαν βέβαια μερικές καλοσημαδεμένες βολές, αλλά στάθηκε αδύνατο να συνεχίσουν τον αγώνα έτσι ακάλυπτα όπως πολεμούσαν. Άμα καταστράφηκαν τα μισά κανονάκια, τ' άλλα μισά ροβόλησαν τον κατήφορο κι εξαφανίστηκαν πίσω από κάποιο λόφο.

Δυτικότερα, στον τομέα του Σταυρού, ένα γερμανικό τάγμα προχώρησε από χαράδρες, που δεν μπορούσαν τα φρούρια να πετύχουν τα βάθη τους, γιατί δεν είχαν κανόνια καμπύλης τροχιάς, κι επιτέθηκε αιφνιδιαστικά στα πλάγια του λόφου Κρέστη που τον υπεράσπιζε λόχος απομονωμένος. Η θέση αυτή είχε μεγάλη σημασία γιατί έφραζε, ανάμεσα στα οχυρά Λύσσε και Μαλιάγκα, τη διάβαση του Καλαποτιού προς τη θάλασσα. Έξι επιθέσεις έκανε το γερμανικό τάγμα καταπάνω σ' αυτόν τον ακάλυπτο λόχο κι έξι φορές αναποδογυρίστηκε. Ωστόσο η κατάσταση ήταν κρίσιμη. Όλο εξασθενούσε ο λόχος από τις απώλειες κι όλο κέρδιζε στη βορινή πλευρά έδαφος ο εχθρός. Ζητούσε ενισχύσεις ο λοχαγός, του τις υπόσχονταν, μα βοήθεια δεν ερχόταν. Κατά τις πέντε τ' απόγεμα νέος δυνατός βομβαρδισμός του Κρέστη αραίωσε τόσο πολύ τους υπερασπιστές, ώστε ο λοχαγός έφερε στη γραμμή τον υπηρέτη, τον γραφέα και το μάγειρα του λόχου. Δεν είχε τίποτ' άλλο να ρίξει στον αγώνα.

Πήρε για τελευταία φορά το διοικητή του στο τηλέφωνο και του εξήγησε την τραγική τους θέση. Παρακάλεσε να του δώσουν, για όνομα του Θεού, λίγη βοήθεια.

«Ίσως...» του αποκρίθηκαν. «Ίσως, αν στείλει ενισχύσεις η διπλανή μεραρχία...»

«Βαλλόμεθα δαιμονιωδώς», επέμεινε ο λοχαγός. «οι μισοί άντρες μου σκοτώθηκαν κιόλας!»

«Κρατήστε το λόφο σας μέχρι θανάτου!»

«Πώς είπατε; Μέχρι θανάτου;»

«Μάλιστα.»

«Πολύ καλά, θα θυσιαστούμε.»

Έτσι απάντησε ο γενναίος αυτός αξιωματικός, μα δε χρειάστηκε να θυσιαστούν, γιατί τη νύχτα ήρθαν ενισχύσεις και πισωγύρισαν όλοι μαζί το εχθρικό τάγμα.

Άρχιζε να νυχτώνει κι ο αγώνας για τις πολεμίστρες, που συνεχιζόταν από χτες με τόσες θυσίες των Γερμανών, δεν έφερνε κανέν' αποτέλεσμα. Το πυρ των οχυρών δεν είχε χάσει σχεδόν τίποτα από την έντασή του. Αλλά και τα συστήματα των Γερμανών δεν είχαν στερήσει όλα ακόμα. Ένα μελίσσι μεγάλων αεροπλάνων παρουσιάζεται στα πλάγια του Ρούπελ κι αδειάζει εκατοντάδες αλεξιπτωτιστές. Για κακή τους τύχη κείνη η τοποθεσία προστατεύεται καλά από διμοιρίες επιφανείας που τους τουφεκίζουν σαν τρυγόνια και δεν τους αφήνουν να πατήσουν το χώμα ζωντανοί. Πριν καλά καλά ξεφτίσει αυτή η απόπειρα των αλεξιπτωτιστών, άλλο μελίσσι Γιούγκερς ραντίζει με ανθρώπους το φρούριο Καρατάς, μα κι αυτούς, καθώς ουρανοκατεβαίνουν, τους αφανίζουν αντιαρματικές περιπολίες που παραφυλάν

έξω από τ' οχυρό. Για να εξουδετερώσει ο πολύπειρος Γερμανός τους φαντάρους που κρύβονται στο ύπαιθρο κι εμποδίζουν τους αλεξιπτωτιστές του να δράσουν, μηχανεύεται πρωτότυπη μέθοδο: στέλνει καταδιωκτικά αεροπλάνα του προς τη Θεσσαλονίκη και τα κυκλοφέρνει από τη μεριά της, τάχα πως είν' ελληνικά. Πάνω από τα οχυρά προσποιούνται αερομαχία με στούκας, και μιμούνται τόσο τεχνικά αεροπορική μάχη, τις τούμπες της, τα κρα κρα των πολυβολισμών, ακόμα και καπνούς που βγάζουν καιγόμενα δήθεν στούκας, ώστε ξεγελιούνται οι Έλληνες στρατιώτες. Καθώς είναι θερμόαιμοι πετιούνται έξω απ' τους κρυψώνες τους και φωνάζουν:

«Αεροπλάνα! Ήρθαν αεροπλάνα μας!»

Κάθε φορά που βλέπουν ένα καταραμένο στούκας να προσποιείται ότι τσακίζεται μέσα σε σύννεφα καπνού σφεντονίζουν τα πηλήκια στον αέρα και ωρύονται:

«Ζήτωω ! Ζήτωω ! »

Μα όχι για πολλή ώρα. Μόλις μαρκάρισαν οι Γερμανοί τις θέσεις των φαντάρων, οι δυο ομάδες αεροπλάνων παρατάν τα παιχνίδια, ενώνονται μαζί και τους θερίζουν με πολυβόλα και βόμβες. Ευτυχώς για την ελληνική άμυνα νυχτώνει και τα οχυρά κατορθώνουν να μεταφέρουν μέσα τους στρατιώτες που τραυματίστηκαν με την κατεργαριά της αερομαχίας, προφταίνουν να στείλουν άλλους στο πόδι τους.

Το σκοτάδι χωρίζει τους μαχόμενους, καθένας τους αποτραβιέται στη μεριά του για να επισκευάσει ζημιές, απaráλλαχτα με πυγμάχους που παύουν τον αγώνα μετά κάθε γύρο και καθισμένοι στη γωνιά τους προσπαθούν να συνέρθουν.

Όλη νύχτα οι Γερμανοί συγκεντρώνουν νέα μηχανήματα από το εσωτερικό της Βουλγαρίας. Ο θόρυβος που γίνεται σ' ορισμένες κοιλάδες είναι μεγάλος, αλλ' αυτό ίσα ίσα προδίνει ποιο οχυρό πρόκειται αύριο να χτυπηθεί κι

ειδοποιούνται οι φρούραρχοι. Όλη νύχτα νοσοκομειακά αυτοκίνητα και Γερμανοί τραυματιοφορείς κοπιάζουν να μαζέψουν τους πληγωμένους τους, μα είναι χιλιάδες και δεν προφταίνουν. Όσοι μένουν αβοήθητοι καταγής βγάζουν σπαραχτικές φωνάρες που σκεπάζουν τον αραιό βομβαρδισμό του πυροβολικού. Το βοριαδάκι που φυσάει φέρνει ως τα οχυρά τ' αναφωνητά τους, ένας ουρλιάζει από τους πόνους σα σκύλος, άλλος επαναλαμβάνει ακατάπαυτα μια μόνη λέξη «χίλφε! χίλφε!», άλλος, πολύ κοντά στις ελληνικές γραμμές, μουγκρίζει τον επιθανάτιο ρόγχο. Από μέρους τους οι Έλληνες με σακιά μπαλώνουν τα χαλασμένα τμήματα των οχυρών. Τρία αντιαεροπορικά που έχουν τα τοποθετούν στη θέση βλαμμένων κανονιών, επειδή ο κίνδυνος από τη γη τους φαίνεται μεγαλύτερος από τον εναέριο. Άλλωστε τόσα πολλά είναι τα εχθρικά αεροπλάνα ώστε, και δίχως τα δεκάξι που κατέβασαν ως τώρα, ο ουρανός σκεπαζόταν πάντα από στούκας.

Το ελληνικό μηχανικό βρίσκει ευκαιρία να ξανασυνδέσει την κομμένη αραχνιά των τηλεφωνικών γραμμών του, ακόμα και υπόγεια καλώδια ξεκοιλιασμένα από τις μεγάλες βόμβες προφταίνει να τα σιάξει. Τα φρούρια τέλος, κατά τις τρεις το πρωί, βγάζουν έξω το πεζικό τους για να καθαρίσουν την περιοχή από τους ναζήδες. Το έργο αυτό δεν ήταν δική τους δουλειά, αλλά καθώς οι έξω του φρουρίου δυνάμεις ήταν λιγοστές, αναγκάζονταν μόνα τους τα οχυρά να κάνουν άλλοτε αντεπιθέσεις, άλλοτε εκκαθαρίσεις για ν' αποδιώχνουν μοναχικές ομάδες Γερμανών που αναστάτωναν τα μετόπισθεν. Ξημερώματα επιστρέφουν οι φαντάροι μας κουβαλώντας αιχμαλώτους και λίγους πληγωμένους εχθρούς, που τους λυπήθηκαν να τους βλέπουν να υποφέρουν σαν κολασμένοι. Έφεραν και λάφυρα, δεκάδες τουφέκια, τρεις ασύρματους και τέσσερις όλμους που χρησιμοποιούνται στην άμυνα αμέσως.

Επειδή το Ρούπελ έχει εξαντλήσει τις οβίδες του, ζητάει δανεικές από τη διπλανή Κάλη. Γεμίζεται αμέσως πυρομαχικά ένα ανοιχτό καμιόνι και ξεκινά προς το Ρούπελ από την πίσω μεριά. Στον επικεφαλής υπολοχαγό έχουν δώσει οδηγίες τι δρόμους ν' ακολουθήσει, για να μη τον ανακαλύψουν οι Γερμανοί,

αλλά καθώς προχωρούν βλέπει ο υπολοχαγός ότι το δρομολόγιο αυτό είναι λαθεμένο. Ο εχθρός έχει κόψει τις διαβάσεις. Δε διστάζει ούτε στιγμή. Παραγγέλνει στο σοφέρ να πορευτεί από το συντομότερο δρόμο, μπρος δηλαδή από τους Γερμανούς και, για να βλέπει καλύτερα πούθε θα πάει, βγαίνει από το κουβούκλιο και στέκει ορθός ανάμεσα στα πυρομαχικά του. Αναγκάζεται να κάνει μια φρενιασμένη κούρσα για κάμποσα χιλιόμετρα κάτω από βροχή οβίδων. Καθώς τρέχει το καμιόνι αναδεύεται στις γούβες της αφανισμένης δημοσίας, δέρνεται από τις οβίδες που σκανε γύρω του. Ένα βλήμα να τους πετύχει θα τυναχτούν στον αέρα και θα γίνουν κομματάκια, μα ο αξιωματικός άφοβα φωνάζει «εμπρός! εμπρός!» γιατί ξέρει πως η πατρίδα γι' αυτό δα τον ετοίμασε — να θυσιαστή όταν τη δει να κινδυνεύει. Όσο βαθύτερα προχωρούν, τόσο περισσότερα κανόνια τους ρίχνουν· μα δε δειλιάζουν. Τον παλιό καιρό οι φημισμένοι ήρωες Αίας, Έκτορας, ο Ρολάνδος, ο Σιδ, οι ιππότες του μεσαίωνα, οι Βυζαντινοί Ακρίτες, αντίκριζαν τον εχθρό πάντα σκεπασμένοι από θώρακες κι ασπίδες, ενώ δεν τους απειλούσαν παρά δόρατα και βέλη ριγμένα με το χέρι. Αν βρίσκονταν αυτοί οι παλικαράδες στη θέση του υπολοχαγού, να δέχεται εντελώς ακάλυπτος όλων των ειδών τα βλήματα καθισμένος απάνω σ' ένα φορτίο εκρηκτικής τροτύλης, φαντάζομαι πως θα κατατρόμαζαν. Κι όμως ο υπολοχαγός έκραζε «εμπρός! εμπρός!» στο σοφέρ για να τον εγκαρδιώσει, ωστόσο θέλησε ο Θεός να διαπεράσουν σώοι τον Άδη και να παραδώσουν το πολύτιμο φορτίο τους στο Ρούπελ.

Δεν είχε ακόμα φέξει, όταν το γερμανικό πυροβολικό άρχισε πάλι να βομβαρδίζει δυνατά τα οχυρά, εκτός από ένα — το Περιθώρι. Αυτό έρχεται να το αιφνιδιάσει μια γερμανική φάλαγγα. Προχωρεί στα σκοτεινά ακολουθώντας ρέμα ρέμα κάποιο ποταμάκι κι έχει πλησιάσει τις αμυντικές ζώνες, όταν, διακρίνει εκείνους τους φαντάρους που κατά τις 3 το πρωί είχαν βγει να ξεκαθαρίσουν τον τόπο. Μόλις τους μυρίζεται η φάλαγγα, για να τους αποφύγει, μπαίνει ολόκληρη ως το λαιμό μέσα στα νερά του ποταμού, κι εκεί περιμένει ακίνητη δυο ολόκληρες ώρες όσο ν' απομακρυνθούν οι Έλληνες που φεύγουν ανύποπτοι ότι μπορούσε δίπλα στα συρματοπλέγματά τους να

παραμονεύει εχθρός.

Βρεμένοι σαν ποντικοί ανεβαίνουν 120 Γερμανοί το λόφο του Περιθωρίου. Με αθόρυβα λαστιχένια παπούτσια πάνε στην ανατολική πόρτα του, που την προστάτευε σιδερένιος θώρακας, και την τινάζουν στον αέρα με δυναμίτη. Ορμάνε μέσα. Κανείς δεν τους αντιστέκεται. Από τους 45 άντρες που κρατάν εκείνη την πλευρά του οχυρού, δε βλέπουν ούτε έναν. Περίεργο! Χάθηκαν οι Έλληνες; Φωτίζουν τις στοές με τα ηλεκτρικά φανάρια τους οι γρεναδιέροι και προχωρούν. Ψυχή δε φαίνεται πουθενά. Βρίσκουν μια σκάλα κι αρχίζουν να κατεβαίνουν τα ογδόντα τόσα σκαλοπάτια της. Πριν πατήσουν όμως το κατώφλι τρωνε τέτοιους βρόντους από χειροβομβίδες, ώστε σωριάζονται χάμω οι μισοί. Οι δικοί μας σημαδεύουν επίτηδες όσους βαστάν φανάρια κι όταν σκοτώνονται αυτοί, οι στοές βυθίζονται σε θεοσκόταδο. Από τον καιρό της ειρήνης γίνονταν στα φρούρια συχνά γυμνάσια αγώνα μέσα σε σκοτεινές στοές, κι έτσι, κάθε φαντάρος βρέθηκε τώρα καλά δασκαλεμένος ποια είναι η θέση του και τι πρέπει να κάνει. Τούτη την κρίσιμη στιγμή αποδείχτηκε πόσο χρήσιμες ήταν εκείνες οι ασκήσεις. Μερικοί φαντάροι πιάνουν τα εσωτερικά πολυβολεία που τα λέγανε «κλουβιά» και βάζουν εμπρός τ' αυτόματα όπλα, μερικοί σέρνονται πίσω από τους Γερμανούς κι αρχίζουν να τους βαρούν πισώπλατα, μερικοί τέλος τρέχουν στους θαλάμους, σκαρφαλώνουν στ' απάνω κρεβάτια (τα φρούρια είχαν, σαν τις καμπίνες των πλοίων διπλή σειρά κρεβατιών) κι από κει πυροβολούν τον εχθρό που δεν ξέρει πούθε του έρχονται οι χτύποι. Τόσο σαστίζουν οι Γερμανοί, ώστε αλληλοσκοτώνονται. Πριν περάσει μια ώρα οι 120 γρεναδιέροι κείτονταν νεκροί. Πέντε πληγωμένοι — οι άλλοι νεκροί.

Αφού ελευθερώθηκε το Περιθώρι, οι στρατιώτες της φρουράς αργούν να συνέρθουν, να ξαναγίνουν αγαθοί ως είναι το φυσικό τους. Ο ιδρώτας τρέχει από κάθε πόρο τους, τα λαχανιασμένα στήθια δεν προφέρουν λέξη. Περνά κάμποση ώρα και τα χείλια τους μένουν στεγνά. Τα κατακόκκινα μάτια τους διατηρούν την έκφραση φονιά. Ακόμα νιώθουν την τρομάρα πως θα τους

έπαιρναν τ' οχυρό, πως εξαιτίας τους θα έσπαγε η αλυσίδα της άμυνας, κι όταν επιτέλους βεβαιώθηκαν ότι πέρασε κάθε τέτοιος κίνδυνος, αρχίζουν διαμιές τ' αστεία. Για να ξεσπάσουν τα νεύρα τους διηγούνται με δυνατά ξεφωνητά, ο ένας στον άλλον, τι έκανε αυτές τις κρίσιμες στιγμές. Είναι μεγάλη τώρα η χαρά τους και δεν την αφήνουν να χαθεί χωρίς φασαρία, ωστόσο ο φρούραρχος τους καλεί στις θέσεις τους, γιατί διαφαίνεται από μακριά γερμανική επίθεση αρμάτων.

«Πω! πω!» κάνουν οι φαντάροι μόλις τα θωρούν, «τανκς είν' αυτά ή ελέφαντες;»

Πραγματικά από το αραιό δασάκι της Βασίλικας, όπου είχαν κρυφτή αποβραδής, προβαίνουν 50 βαριά άρματα μάχης καλά καμουφλαρισμένα με καλάμια και χόρτα. Είναι μεγαλύτερα απ' ό,τι τους είχαν επιτεθεί ως τώρα. Τα οχυρά βλέπουν τις οβίδες που ρίχνουν εναντίον αυτών των γιγάντων να ξεριζώνουν δίπλα τους ολόκληρα δέντρα που τινάζονται με βία στον αέρα, μα βλέπουν τα τανκς να μένουν αβλαβή, ατάραχα, σα να μην αρκούν οι οβίδες να τα σταματήσουν. Όμοια με αερόλιθους ρίχνονται καταπάνω στην ελληνική γραμμή σαρώνοντας μπροστά τους το παν. Τ' αφανισμένο από τη μάχη έδαφος το περνάν κάνοντας βουτιές όπως πλοία στην τρικυμία. Μια εξαφανίζονται μέσα στις αντιαρματικές τάφρους ή τους κρατήρες τους ανοιγμένους από γερμανικές βόμβες αεροπλάνων και μια τα κύματα της γης τα φέρνουν πάλι στην επιφάνεια. Ό,τι βρεθεί στο δρόμο τους ισοπεδώνεται, σιδερένια παλούκια, υλικό εγκαταλειμμένο, συρματοπλέγματα. Δε λυπούνται μήτε τους πληγωμένους ναζήδες όσους τύχουν μπροστά τους, παρά τους πλακώνουν άπονα κι αυτούς. Δε σέβονται μήτε τους σκοτωμένους που τους λιώνουν ξεχύνοντας στο χώμα τα υγρά από τα τουμπανιασμένα σώματά τους.

Καθώς προχωρούν πυροβολώντας μ' όλα τα κανόνια τους δίνουν την εντύπωση φωτιάς που περπατάει, είναι τα πύρινα τέρατα της Αποκαλύψεως που ξαμόλησε ο Χίτλερ κατά των Ελλήνων, αφού δεν μπόρεσε να σπάσει αλλιώς την ηρωική τους άμυνα. Κι ενώ τ' άρματα πλησιάζουν, τα οχυρά

παύουν να τα πυροβολούν.

«Τι συμβαίνει; Γιατί βουβαθήκαμε;» ρωτάν οι φαντάροι. Καθώς τίποτα δεν υπάρχει που να μην το καταλαβαίνουν, δίνουν μόνοι τους τη σωστή απάντηση: «Από οικονομία πυρομαχικών!»

Όταν είδαν οι φρούραρχοι πως αυτά τα βαριά τανκς δε σταματιούνται παρά μόνο αν φαν οβίδα κατακέφαλα, διέταξαν να πάψη το πυρ όσο να πλησιάσουν στα πεντακόσια μέτρα για να χτυπηθούν ασφαλέστερα. Έτσι ανενόχλητος όμως που αφήνεται ο εχθρός, βρίσκει την ευκαιρία να πελεκήσει τα παρατηρητήρια. Σ' όλα τα οχυρά αρχίζουν να κατεβάζουν παρατηρητές πληγωμένους ή σκοτωμένους. Ένας λαβώνεται στην καρωτίδα του λαιμού κι όσο να τον πάνε στο χειρουργείο ο θάνατος χώνεται κάτω από το δέρμα του προσώπου του που ασπρίζει σαν το σεντόνι. Άλλον τον πετυχαίνει ριπή πολυβόλου στο μέτωπο και του ανοίγει τέσσερα νέα μάτια που κλαινε με κόκκινα δάκρυα. Ο νους των φαντάρων, ερεθισμένος από τον τριήμερο αγώνα, τεντώνεται να σπάσει. Τα χωριατόπαιδα αυτά έχουν νεύρα πιο γερά κι από ρίζα πουρναριού, εντούτοις η θέα των μεγαθήριων που δεν υπήρχαν αρκετά πυρομαχικά για να τα δαμάσουν, τους κάνει κολοσσιαία εντύπωση. Είναι δυσάρεστο όπλο το μεγάλο άρμα μάχης, ζώο ακαταμάχητο.

«Γιατί δε στήσανε περισσότερα αντιαρματικά εμπόδια;» ρωτιούνται. Οι αξιωματικοί που νιώθουν τις ανέκφραστες ακόμα απορίες των στρατιωτών, τους εξηγούν ότι για να αποκρούσουν άλλον εχθρό, το Βούλγαρο, είχαν δημιουργηθεί τα οχυρά μας, κι άλλος πολύ ανώτερος, με βαριά τανκς και στούκας τα χτυπούσε. Εντούτοις ήταν τόσο καλοφτιαγμένη η γραμμή Ρούπελ που και σ' αυτόν θ' άντεχε.

Κι αλήθεια, μόλις μπήκαν τα τανκς στη ζώνη των δραστηκών πυρών, άρχισαν οι οβίδες να τα πετυχαίνουν κατάστηθα, μια λάμψη σαν αστραπή να παρουσιάζεται στο θώρακά τους κι ο ένας τιτάνας μετά τον άλλο να στέκονται ακίνητοι. Οι όλμοι, αυτά τα πολύτιμα όπλα, με μοναδική ευθυβολία

τους χαλούσαν τις ερπύστριες και καθήλωναν τα θύματά τους κάτω από τα πυροβόλα που τ' αποτελείωναν. Τόσο ταχύ ήταν το ελληνικό πυρ, ώστε ξεκούφαινε τους φαντάρους. Τώρα πια δεν καταλάβαιναν τις διαταγές των ανωτέρων με τ' αφτιά, παρά, σαν τους κουφούς, οδηγημένοι από τις κινήσεις των χειλιών.

Το σφυροκόπημα των τανκς δεν αργεί να φέρει αποτέλεσμα. Καθώς καταστρέφονται τα μπροστινά, εμποδίζονται τα πίσω να συνεχίσουν την επίθεση. Οι μεγάλες απώλειες τα κάνουν να ταλαντεύονται. Για μια στιγμή νιώθεις να ζυγίζεται αναποφάσιστα πάνω τους η ελπίδα της νίκης μαζί με τον κίνδυνο της αποτυχίας. Ύστερα επικρατεί το δυνατότερο αίσθημα, η τρομάρα, και αναστρέφονται όσα τανκς απόμειναν γερά. Μόλις φάνηκε το δείλιασμα του εχθρού οι φαντάροι ανακράζουν: «Σπάσανε οι Γερμανοί! Σπάσανε!» και ο χαρούμενος τόνος της φωνής τους προδίνει όλη την κρυφή ανησυχία που αισθάνονταν, ως τώρα, στα βάθη της ψυχής τους.

VI

Ενόσω γίνονται τέτοια ανδραγαθήματα στη γραμμή των συνόρων κι ο αρχηγός της Στρατιάς Ανατολικής Μακεδονίας μόλις κράταγε τη συγκίνησή του καθώς ο ασύρματος του μεταβίβαζε συνέχεια ηρωισμούς, σε λιτή ίσως στρατιωτική γλώσσα, μα ολοζώντανους, ζεστούς ακόμα από την άψη της μάχης, λαβαίνει και τούτο τ' απίστευτο μήνυμα: πως ο Γιουγκοσλαβικός στρατός έσπασε στη Στρώμνιτσα. Συντάγματα Βουλγαρομακεδόνων μόλις άρχισε η γερμανική επίθεση, σκότωσαν τους αξιωματικούς τους και παραδόθηκαν, αφήνοντας τα πλευρά των Ελλήνων ακάλυπτα! Ο αρχηγός της Στρατιάς, μη διαθέτοντας καμιά εφεδρεία, στέλνει αμέσως προς τα εκεί τους λίγους ιππείς που είχε φρουρά του στρατηγείου του και κάμποσους χωροφύλακες που σύναξε από τη Θεσσαλονίκη.

Αυτοί θα κρατούσαν τους Γερμανούς; Όχι βέβαια, μα τι να κάνη ο αρχηγός, αφού άλλους δεν όριζε;

Μόλις συναντήθηκε η ασήμαντη τούτη δύναμη με τη θωρακισμένη μεραρχία Φάιελ που κατέβαινε από τη Σερβία, κατακόπηκε. Ο υπίλαρχος ωστόσο που διοικούσε αυτά τα μαζέματα, πριν ξεψυχήσει, κρατώντας τα χυμένα άντερα του, πρόφτασε να φωνάξει:

«Ζήτω η Ελλάς!»

Και ο Θεός, στον ουρανό, άκουσε και σημείωσε την ευχή του υπιλάρχου.

Των Γερμανών τις αποτυχίες να δαμάσουν τα οχυρά τις καλύπτει δυνατός βομβαρδισμός πυροβολικού που είχ' ενισχυθεί ακόμα περισσότερο, γιατί πρώτη φορά έκανε τόση κοσμοχαλασιά. Έτρεμε η γη κι ανατάραζαν τα βουνά. Το ελληνικό πυροβολικό απαντούσε ασθενικά. Εξαρχής ήτανε λιγοστό, οι τόσες αποστολές κανονιών στην Αλβανία το είχαν εξαντλήσει. Από τις πρώτες ώρες φάνηκε η ανεπάρκειά του, μόλις του ζήτησαν να χτυπήσει συγχρόνως τα εχθρικά τανκς, τους γρεναδιέρους, το «βαρέο», τα κανόνια της ευθείας τροχιάς και συγκεντρώσεις από μηχανοκίνητα. Τώρα η κατάσταση είχε πολύ χειροτέρευσει. Γερμανοί «κομάντος» είχαν περάσει ένας ένας από τα βάθη των χαραδρών που χώριζαν τα οχυρά κι απαρατήρητοι συγκεντρώνονταν σ' ορισμένα σημεία, απ' όπου ενοχλούσαν το ελληνικό πυροβολικό επιφανείας. Κουβαλούσαν μαζί τους όλμους, πολυβόλα, πομπούς ασύρματου, αεροφωτογραφίες της περιοχής, χειροβομβίδες. Έτσι αρματωμένοι έκαναν τη δουλειά τους μαστορικά. Σκότωναν τους πυροβολητές με τ' αυτόματα όπλα τους, κυνηγούσαν τα μεταγωγικά μάχης, τίναζαν στον αέρα εφεδρικές αποθήκες πυρομαχικών, δεκάτιζαν τ' άλογα του πεδινού πυροβολικού, κατάστρεφαν τηλεφωνικές γραμμές και κρύβονταν εκεί κοντά για να τις ξαναχαλάσουν μόλις τις διόρθωνε το μηχανικό. Με τον ασύρματο προσδιόριζαν τη θέση κάθε κανονιού κι έφερναν τα στούκας ακριβώς από πάνω από το πυροβολικό μας. Μόλις άλλαζαν θέση οι πυροβολητές, οι «κομάντος» έστελναν αμέσως νέα ειδοποίηση και βομβαρδίζονταν σε λίγο και οι καινούργιες θέσεις. Οι βόμβες των στούκας δεν είχαν αφήσει σκέπαστρο ή καταφύγιο πυροβολικού να μην το ξεχαρβαλώσουν. Μολαταύτα όσα κανόνια

μας κι αν καταστρέφονταν πάλι τα γερά, με την ασύγκριτη ευθυβολία τους, αναπλήρωναν τις χασούρες. Από την πολλή δουλειά έσπαζαν έμβολα χαλινωτηρίων και κλείστρα, μα οι τεχνίτες τα επισκεύαζαν όπως όπως. Καιρό για να φάνε οι πυροβολητές δεν είχαν. Με το κονιάκ τους συγκρατούσαν.

Η γιγαντένια αυτή μονομαχία πυροβολικού έδωσε τουλάχιστο καιρό στους φαντάρους των οχυρών να συνεφέρουν τα σακατεμένα μέλη τους, οι γεμιστάδες των πολυβόλων τα καταξεσκισμένα χέρια τους, οι σκοπευτές τ' αγκυλωμένα από το πολύωρο γονάτισμα πόδια τους. Παρόμοιο βροντολόγημα τους μηνά πως ετοιμάζεται νέα επίθεση και μετά εξήντα ωρών αδιάκοπο αγώνα, καταλαβαίνουν ότι δε θα τελειώσουν εύκολα με τον σκληρόκαρδο αντίπαλο που τους έλαχε.

«Στις θέσεις σας!» ακούεται η διαταγή των φρουράρχων. Τα παιδιά πετιούνται πάνω και πρώτη τους δουλειά είναι να ρίξουν μια ματιά έξω. Διακρίνουν από μακριά μεγάλο στράτευμα να τους επιτίθεται τροχάδην, πολλά συντάγματα πεζών παισιωμένα από μάζες πυροβολικού. Οι φαντάροι κουνάν τα κεφάλια τους ψιθυρίζοντας: «Ποιον να πρωτοσκοτώσεις;»

Τους έχουν πει να μη ρίχνουν σε κάθε ριπή πολυβόλου περισσότερα από δέκα φυσέκια, τα κανόνια να μη βάλλουν παρά τρεις οβίδες για κάθε αντιαρματικό φραγμό, κι αμφιβάλλουν αν με τόση φτώχεια πυρομαχικών είναι δυνατό να ξεκάνουν τη μυρμηγκιά που ζυγώνει. Πηγαίνουν στις θέσεις τους ανήσυχοι, κι ο νέος κίνδυνος τους κάνει να ξεχνάν τους παλιούς, να μη σκέπτονται παρά το ερχόμενο έργο. Όση παλικαριά κι αν έδειξαν ως τώρα, ό,τι θυσία κι αν έκαναν, δεν έχει καμιά, μα καμιά σημασία. Το βάσανο του πολέμου είναι πως κάθε φορά πρέπει να τον καταπιάνεσαι απ' την αρχή. Κατά την άμυνά τους είχαν αποκρούσει τουλάχιστο είκοσι επιθέσεις των Γερμανών, όμως κι οι είκοσι νίκες τους πάνε στη μαύρη λησμονιά μόλις ξαναρχίζει ο αγώνας. Πρέπει πάλι να νικήσουν.

Ο εχθρός πλησιάζει σε πυκνές φάλαγγες, όπως συνήθιζαν οι Ούννοι του

Αττίλα. «Όχι περισσότερα από δέκα φουσέκια κατά ριπή», τους διάταξαν. Έστω, αλλά τότε και τα δέκα στο ψαχνό! Για να μην πάει χαμένη ούτε μια σφαίρα, περιμένουν να 'ρθουν οι Γερμανοί κοντύτερα και φιλονικούν μεταξύ τους πότε θα ήταν σωστό ν' αρχίσουν πυρ. Μιλάν σοβαρά, τίποτα δεν έχει κατά τη γνώμη τους τόση σημασία όσο αυτή η λεπτομέρεια. Όταν τέλος μπαίνει ο εχθρός στα συρματοπλέγματα, ξεχαρβαλωμένα από τα τανκς, μα που εμποδίζουν ακόμα το δρόμο του, αρχίζει η θραύση. Θαρρείς πως έχει συμμαχήσει ο Χάρος με τους Έλληνες κι οδηγεί μόνος του τις σφαίρες προς το στόχο. Κομμάτια γερμανικά κορμιά πετιούνται στον αέρα καθώς τους βρίσκει οβίδα καταμεσής του τσούρμου τους. Γρεναδιέροι χτυπημένοι κατάστηθα πέφτουν με τα μούτρα χάμω. άλλοι πληγωμένοι, από τους πόνους σκάβουν με τα νύχια τη γη. Τόσοι ναζήδες σκοτώνονται, που βλέπεις φανερά ν' αραιώνει η πύκνα τους. Χτυπάν οι φαντάροι και με την επιτυχία της βολής τους ξεσπάει η μάνητα που τους βασανίζει. Ξεκάνουν τον εισβολέα με φανερή ευχαρίστηση, παίρνοντας νέο θάρρος από την καταστροφή του, ενώ στα βλέφαρά τους δε σβήνει πια κείνη η πολεμική λάμψη, που όταν τη βλέπουν οι αξιωματικοί στα μάτια των οπλιτών, ξέρουν πως η νίκη είναι δική τους.

Αγωνίζεται το πλούσιο γερμανικό πυροβολικό να σιγήσει τα πολυβολεία και πολλές οβίδες του φράζουν πολεμίστρες, μα τότε οι λοχίες που χειρίζονται τ' αυτόματα όπλα, βλέποντας πως το εχθρικό πεζικό είναι κοντά και δεν προφταίνουν να παραμερίσουν τα χώματα, αρπάζουν τα πολυβόλα και, παρασύροντας την ομάδα μάχης τους, ορμάν έξω από τ' οχυρό. Εκεί, ακάλυπτοι στο ύπαιθρο, βρίσκουν κανένα κρατήρα βόμβας, τρυπώνουν μέσα, στήνουν το πολυβόλο κι εξακολουθούν τη θεριστική βολή τους. Η βεβαιότητα πως αν σταματήσει το πυρ των αυτομάτων θα κυρίευε ο εχθρός τα οχυρά, οδηγεί τις ομάδες πολυβόλων από τα διάφορα φρούρια, χωρίς συνεννόηση μεταξύ τους, χωρίς διαταγή, να βγουν έξω, προς το θάνατο.

Οι στρατιώτες έχουν χάσει την έννοια του εγώ τους, δε νοιάζονται παρά για την άμυνα της πατρίδας. Αυτό που ονομάζεται Υποσυνείδητο στον άνθρωπο

είναι το συμπύκνωμα της προγονικής ψυχής. Όταν η πατρίδα σου μιλάει, ξυπνά η προγονική ψυχή και σε κάνει να νιώσεις πόσο ο θάνατος δεν είναι κείνο που νομίζουμε τον καιρό της ειρήνης. Δεν είναι τέλος, είναι διάρκεια. Το άτομο σβήνει μπροστά στην πατρίδα που πρέπει με κάθε τρόπο να ζήσει. Στον πόλεμο ο θάνατος σημαίνει ζωή. Γύρω στους φαντάρους σκανε βόμβες αεροπλάνων, βλήματα όλμων, οβίδες πεδινού, μεγάλες γουρούνες του βαρέου, όλα τα προϊόντα της Κόλασης τριγυρίζουν τα κεφάλια τους με θανάσιμη ακρίβεια, μα οι λεβέντες δε σαλεύουν από τις θέσεις τους. Μια ωραία άμιλλα γίνεται τότε μεταξύ των υπερασπιστών έξω και κείνων που έμειναν μέσα στα φρούρια· η ατομική παλικαριά των πιο γενναίων μεταδίδεται σ' όλους, καταντά ομαδική αρετή. Χωριάτες, καπνεργάτες, δάσκαλοι, έμποροι, τσοπάνηδες, γραμματισμένοι κι αγράμματοι, ευνοούμενοι της τύχης κι απόκληροι της ζωής, όλοι τους δείχνουν την ίδια αφοσίωση στην ιερή υπόθεση που υπερασπίζονται. Κι όταν οι καρδιές του ελληνικού στρατού ενωθούνε, τίποτε δεν μπορεί να σπάσει αυτό το βράχο. Δεν ήταν βέβαια τα τσιμέντα των οχυρών που κράτησαν τον αντίπαλο μακριά, γιατί τα παράτησαν κάποτε οι φαντάροι και βγήκαν έξω. Το ατσάλι της καρδιάς τους, αυτό τον σταμάτησε.

Οι Γερμανοί ωστόσο είν' αμέτρητοι. Αν σωριάζονται κάτω πολλοί, περισσεύουν άλλοι για να προχωρούν. Έχει αυτοματισμό η ορμή τους, εκτελούν από συνήθεια καθημερινών γυμνασίων, εκείνο που τους έμαθαν με υπομονή να κάνουν. Η δουλικότητα είναι η δύναμή τους. Κοντεύουν σχεδόν να καβαλήσουν τα πρώτα οχυρά, όσο πλησιάζουν όμως, τόσο περνάν μέρη βαλλόμενα από σταυρικά πυρά. Κάθε επίθεση αποτελείται από μία ζώνη κινδύνου και αγωνίας, που μέσα της δεν μπορεί να παραμείνει το πεζικό πέρα απ' ορισμένα όρια, κι ας είναι καλογυμνασμένο. Έρχεται κάποια στιγμή που λιπόψυχα ο Γερμανός στρατιώτης, από ένστικτο αναζητά τον ηγήτορά του, για να δει τι κάνει εκείνος και να τον μιμηθεί. Αν σκοτώθηκε ο οδηγός του, αν οι καπνοί της μάχης του τον κρύβουν, σταματάει άβουλος και μην ξέροντας τι να πράξει, πλησιάζει προς τον οποιοδήποτε γείτονά του. Τούτο όμως είναι το χειρότερο που μπορεί να κάνει, γιατί πυκνώνει τις γραμμές και σχηματίζει

μπουλούκια.

Καθώς βλέπουν οι Έλληνες πυροβολητές πως χάνει ο εχθρός σιγά σιγά το θάρρος του και μαζεύεται σε διστακτικούς ομίλους, λησμονάν τη διαταγή οικονομίας πυρομαχικών και κοπανάν αλύπητα αυτές τις συγκεντρώσεις. Σα στάχια θερίζουν οι ριπές των πολυβόλων δέκα δέκα τους ναζήδες. Ένας φαύλος κύκλος συμβαίνει τότε: όσο καθαρότερα αντιλαμβάνονται οι Γερμανοί το μακελειό που γίνεται στις τάξεις τους, τόσο περισσότερο τα χάνουν, τόσο περισσότερο ομαδιάζουν αντί ν' αραιώνονται. Τώρα πια δεν προχωρούν καθόλου. Ζητάν να κρυφτούν κάπου. Κι εντούτοις δε φεύγουν. Στέκουν εκεί και σκοτώνονται, χωρίς καμιά ελπίδα νίκης, μη ξέροντας τι δρόμο να διαλέξουν. Μοιάζουν σαν κανείς τους να μην έχει πρωτοβουλία, μήτε καν την πρωτοβουλία της φυγής. Ένα μπουλούκι δοκιμάζει να τραβήξει δεξιά, άλλο αριστερά, μα σταματάν όλα και το έδαφος, που το σαρώνουν τα βλήματα προς κάθε του μεριά, τους τυραννάει.

Έτσι εκφυλίζεται με παράλογες απώλειες αυτή η μεγάλη επίθεση γερμανικού πεζικού, την τρίτη μέρα της μάχης. Σ' όλο το μέτωπο δεν καταφέρνουν να πατήσουν οι χιτλερικοί παρά μόνο το μικρό οχυρό Ντάσαβλι, να λιώσουν με ειδικά φλογοβόλα τη σιδερένια πόρτα του και να μπούνε μέσα. Μα η φρουρά κατορθώνει με υπεράνθρωπη προσπάθεια να τους διώξει και να κρατήσει πάλι, άσπαστους τους κρίκους της άμυνας.

Ψηλά από τ' αερόστατο ο Γερμανός στρατηγός βλέπει τη στρατιά του, ισχυρότατο όργανο πολέμου που του εμπιστεύτηκε ο Φύρερ για να παραβιάσει τη γραμμή Ρούπελ, τη βλέπει να δίνει χτυπήματα χωρίς αποτέλεσμα. Όπου κι αν έκρουσε τα οχυρά, οι Έλληνες αγρυπνούσαν και τον έριξαν πίσω. Δοκίμασε να προξενήσει ρήγμα μ' αιφνιδιασμό κι απέτυχε. Δοκίμασε να κάνη το ρήγμα χτυπώντας δυνατά κατά μέτωπο, μα δεν το κατόρθωσε. Όσες πλευροκοπήσεις επιχείρησε, αποκρούστηκαν. Οι πεδινόι διάδρομοι που προσπάθησε να περάσει, μεταβλήθηκαν σε νεκροταφεία. Ούτε τα βαριά τανκς του, ούτε τ' αμέτρητα στούκας, ούτε οχτώ μεραρχίες πεζικού, ούτε τα χίλια κανόνια του, ούτε καν οι

άντρες της φρουράς του Χίτλερ μπόρεσαν να σπάσουν την αντίσταση. Τρεις φορές ως τώρα έφερε από το εσωτερικό της Βουλγαρίας νέες μονάδες εφόδου που πετσοκόπηκαν όλες. Για να κουράσει τα οχυρά δεν άφησε να σταματήσει στιγμή ο αγώνας. Τους βομβαρδισμούς διαδέχτηκαν επιθέσεις χωρίς ανάσα, και τις εφόδους βομβαρδισμοί. Έχει μεγάλη πείρα πολέμου ο στρατηγός, ξέρει καλά τη δουλειά του, μα τούτη η ελληνική γραμμή του γίνεται άλυτο πρόβλημα. Η τέχνη του ναυαγεί μπροστά στη θέληση «άμυνας μέχρι εσχάτων» που δείχνουν οι Έλληνες. Ενάμισι τώρα χρόνο, στην Πολωνία, στην Ολλανδία, το Βέλγιο, τη Γαλλία, παντού είχε αντιμετωπίσει στρατούς τρομαγμένους από τα στούκας και τα τανκς του, μόνο εδώ αντίκρισε σωστή ενεργητική άμυνα που απαντούσε μ' αντεπιθέσεις σε κάθε του επίθεση. Στο Βερολίνο είχε μελετήσει το Γενικά Επιτελείο αυτή την επιχείρηση συστηματικά, είχε οργανώσει περίσσια δύναμη για να σαρώσει το Ρούπελ, αλλά κατά την εκτέλεση του σχεδίου παρουσιάστηκαν εκείνοι οι αστάθμητοι Έλληνες που δεν τους είχε προβλέψει στη μελέτη του το Επιτελείο.

Από το μπαλόκι διακρίνει ο Γερμανός σωματάρχης τη θάλασσα, τον κόλπο της Θεσσαλονίκης που ονειρεύεται να πάει, τον βλέπει ν' απλώνεται λίγα χιλιόμετρα παρέκει, κι όμως πόσο μακριά τον αισθάνεται να είναι. Δεν ξέρει πια τι να επιχειρήσει. Προστάζει νέες επιθέσεις, αρχίζει να ψάχνει απ' αρχής τη δύναμη κάθε οχυρού. Όλο τ' απόγεμα ρίχνει το στρατό του τώρα καταπάνω στο Ρούπελ, τώρα στο Καρατάς, κατόπι στρέφει ανατολικά προς το Περιθώρι, μα σπάει τα μούτρα του, αργότερα πάει κατά το Λύσσε και το μικρό το Ντάσαβλι, ύστερα γυρίζει πάλι πίσω και βροντίζει τους ατράνταχτους Παλιουριώνες και την Κάλη, μήπως βρει κάπου τέλος πάντων το πέρασμα που δεν του μέλλεται να πετύχει. Η πεισματική αυτή προσπάθεια του δίνει κάποιο μικρό κέρδος, τα υψώματα 205 και Κρέστη, που οι Έλληνες του τ' αφήνουν χωρίς να δείχνουν διάθεση ν' αντεπιτεθούν.

Ο ήλιος γέρνει να δύση όταν ένας δικός μας μέραρχος πάει ως το Πυραμιδοειδές να παρακολουθήσει από κοντά τον αγώνα. Ο φρουρός που τον

αναγνωρίζει, αντί να του παρουσιάσει όπλα, του κλείνει το μάτι και του λει με αφέλεια:

«Ήρθες να δεις μόνος σου πως τους κοπανάμε;»

Μα ο μέραρχος δεν έχει όρεξη γι' αστεία, προσπερνάει αμίλητος. Από το παρατηρητήριο που ανεβαίνει φαίνονται στην κατηφοριά μπροστά του να πυργώνουν σωροί σκοτωμένων εχθρών, φαίνονται τα κράσπεδα του Λύσσε να μαυρίζουν από ξέπατα τανκς, κι αντί να κοιτάξει πως αποσύρονται ντροπιασμένα τα γερμανικά μηχανοκίνητα, αυτός βλέπει τον αντίθετο κάμπο, πίσω από τα οχυρά, προς τ' Αγιονόρος. Αντί να σφίξη τα πρησμένα χέρια των παλικαριών που τον τριγυρίζουν γελαστοί, αντί να παρηγορήσει τραυματίες βουτηγμένους ακόμα στα αίματά τους, ρωτά κάτι παράδοξα πράγματα, αν έχουν ανοίξει ορύγματα από την πίσω μεριά, σα να πρόκειται ποτέ ν' αφήσουν τους Γερμανούς να φτάσουν προς τα εκεί. Από τη βρώμα και την ακαταστασία των φαντάρων νιώθει την ένταση της πάλης τους, κι όμως τους λει πως μόλις τώρα αρχίζει ο αγώνας.

Ο μέραρχος δεν είναι τρελός. Έμαθε από τον σωματάρχη του την είδηση πως το σερβικό μέτωπο διασπάστηκε και ξεχύθηκαν τα γερμανικά τανκς στην κοιλάδα της Δοϊράνης. Αύριο θα μούνε στη Θεσσαλονίκη. Αύριο θα βρίσκονται στα νώτα τους. Την είδηση αυτή δεν τη λει σε κανέναν, ούτε καν στο φρούραρχο. Τον αφήνει να του εξηγεί πως σχεδιάζει να κάνη απόψε αντεπίθεση, ενώ αυτός ολοένα συλλογιέται ότι μετά λίγες ώρες θα τους χτυπάν από πίσω οι Γερμανοί, από την πλευρά που δεν έχει καμιά οχύρωση. Σφίγγεται η καρδιά του με την ιδέα της καταστροφής και για να μην προδώσει το μυστικό του φεύγει βιαστικά.

Σαν άπλωσε η νύχτα τα σκοτάδια της και σκέπασε με μαύρα πέπλα τις φρίκες του πολέμου, είπαν οι φουκαράδες οι Έλληνες να ξαποστάσουν και, λησμονώντας τη μάχη για λίγο, να κάνουν σαν άνθρωποι το κέφι τους: ένας να κοιμηθεί αμέριμνα σε κρεβάτι, άλλος να φαι καλομαγειρεμένο ζεστό φαί και

κάποιος ταγματάρχης να παίξει τ' άτιμο το ποκεράκι του. Όμως τέτοια δεν είναι η γνώμη του Γερμανού. Εκείνος έχει πολεμική φαγούρα, ανάβει πάλι τους προβολείς και φωτίζει τις ντροπές του, όσα κορμιά και μηχανές άφησε καταγής. Ύστερα στέλνει τα στούκας και βομβαρδίζει για εκατοστή φορά τα οχυρά από χαμηλά, βάζει το πυροβολικό του να σπαταλήσει κι άλλες οβίδες κυνηγώντας τις πολεμίστρες.

Μέσα σ' αυτό το πανδαιμόνιο ακούγονται ουρλιαχτά αλλόξενων τραυματιών, προ πάντων από το Ρούπελ, όπου σε μια δασωμένη πλαγιά είχε δεκατιστή τ' απομεσήμερο ολόκληρο σύνταγμα. Με το φως των προβολέων κάτι ναζήδες κινούνται προς τα εκεί. Είναι νοσοκόμοι; Είναι περιπολίες ή ετοιμασία αιφνιδιασμού; Οι φαντάροι δεν το ξέρουν, κρατάν τα μάτια τους καρφωμένα μπροστά τους, σε διακόσια μέτρα τόπο που χαράζεται καθαρά στο μυαλό τους με κάθε λακκούβα και με κάθε αποκαΐδι του. Όσοι νεκροί σαπίζουν σ' αυτή την περιοχή, τους είναι γνώριμοι. Κανείς δε φροντίζει να τους θάψει. Που και που καμιά οβίδα διαλέγει έναν, ανοίγει μονοκοπανιά το λάκκο του και τον χώνει μέσα. Οι φαντάροι παρακολουθούν πιστά κάτι τέτοιες αλλαγές της τοπογραφίας, ώστε μόλις συρθεί στα χώματά τους ξένος στρατιώτης, ας είναι και τραυματιοφορέας, τον καταλαβαίνουν αμέσως, τον ζώνουν με τις τουφεκιές τους και τον στέλνουν κι αυτόν στον Αγύριστο.

Κατά τις δέκα το βράδυ φωτίστηκε ο ουρανός από ζυηρή λάμψη που σκέπασε τ' ωχρο σεληνόφωτο των προβολέων· το δασάκι κοντά στο Ρούπελ όπου κείτονταν οι πληγωμένοι, καιγόταν. Οι τραυματίες που απόμεναν εκεί μέσα, προσπαθούσαν να γλιτώσουν απ' τη φωτιά, κι έβλεπες κουτσούς να σέρνονται με τους αγκώνες, λαβωμένους στην κοιλιά να περπατάν, βαριά χτυπημένους να έρπουν σιγά, σιγότερα από τις φλόγες που τους πρόφταιναν. Οι στριγκές φωνές τους καθώς καίονταν ζωντανοί ήταν ανήμερες κι οι φαντάροι παρακολουθούσαν αυτό το Γολγοθά με συμπόνια. Ύστερα φούντωσε η πυρκαγιά, τους αγκάλιασε όλους και βρώμισε ο τόπος καμένα πανιά και ψημένο κρέας, δυσωδία που έφερε στο στρατό αναγούλα. Ένας υπίατρος,

πανιασμένος ακόμα από το απαίσιο θέαμα, ψιθύρισε:

«Επίτηδες τους έκαψαν, επειδή δε μπορούσαν να τους μαζέψουν», μα κανένας δε θέλησε να πιστέψει τόσο ακατονόμαστη σκληράδα.

Αργότερα ακούστηκαν στην εχθρική ζώνη θόρυβοι από τανκς που μετατοπίζονταν. Οι κρότοι αυτοί σε μερικά σημεία ήταν πολύ κοντά, μα δεν έριξαν προς τα εκεί τα οχυρά ούτε μιαν οβίδα, από ανέχεια.

Απόψε ο ουρανός ήταν καθαρός κ' είχε αστροφεγγιά. Ένας γερμανικός λόχος ντυμένος με σταχτερά πανωφόρια, για να μη διακρίνεται στην αχνάδα, ανεβαίνει πάλι κρυφά να αιφνιδιάσει το Περιθώρι. Ξέρει πως η ανατολική πόρτα του είναι χαλασμένη κι ελπίζει να ξαναμπεί από κει μέσα. Το φρούριο κοιμάται. Οι διπλοσκοποί του, αποκαμωμένοι από τον αδιάκοπο τριήμερο αγώνα, κοιμούνται κι αυτοί. Ο εχθρός, αν τύχη και κανένα τμήμα του κουραστεί, μπορεί να το αντικαταστήσει μ' άλλο, παρμένο από τις ανεξάντλητες εφεδρείες ενός λαού ογδόντα εκατομμυρίων, που δεν έχει πόλεμο αυτή την εποχή παρά μόνο με την μικρή Ελλάδα, ενώ οι υπερασπιστές των οχυρών είναι μετρημένοι, και με το να πρέπει να κάνουν τα πάντα οι ίδιοι, μάχονται στις πολεμίστρες, δουλεύουν τους ανεμιστήρες, επισκευάζουν χαλάσματα, ενεργούν εφόδους με τη λόγχη, αγρυπνάν ως φρουροί, έχουν πια ξεπεράσει κάθε όριο ανθρώπινης αντοχής κι αποκοιμούνται όπου βρεθούν, ακουμπισμένοι στον τοίχο, καθιστοί, ακόμα και ολόρθοι.

Οι Γερμανοί βρίσκουν εύκολα την ξεκοιλιασμένη πόρτα και στο εσωτερικό της ζαρωμένους τους σκοπούς να κοιμούνται. Ψόφιοι καθώς είναι, ούτ' οι οβίδες που σκάζουν στα διπλανά οχυρά δεν ταραάζουν την μακαριότητα του ύπνου τους. Τους σκοτώνουν κι ύστερα μπαίνουν προσεχτικά μέσα. Ο Τυρολέζος επιλοχίας που προπορεύεται διακρίνει στην πρώτη στοά, με το λιγοστό φως λάμπας πετρελαίου, τον αξιωματικό του συγκροτήματος ξαπλωμένο. Ο επιλοχίας δεν τον ξεκάνει, για να μη γίνει κρότος, παρά δοκιμάζει να τον πνίξει με τα χέρια, μα ο νεαρός ανθυπολοχαγός είναι σιδεροδύναμος και

πετιέται πάνω. Δεν μπορεί να ξεφωνίσει, γιατί τα δάχτυλα του Τυρολέζου του κρατάν σφιχτά το λαρύγγι, αλλά παλεύει και τούτο είναι αρκετό. Από το σαματά του καβγά τους ξυπνάν οι στρατιώτες και, σ' ένα δευτερόλεπτο, όλο το Περιθώρι είναι στο ποδάρι. Με ό,τι βρει καθένας πρόχειρο, λόγχη, υποκόπανο, μαχαίρι, χειροβομβίδα, χιμάν στους επιδρομείς και στα μισοσκότεινα γίνεται ομηρικός αγώνας: χτυπούν κι αντιχτυπιούνται, μαχαιρώνονται, ανακατεύονται Έλληνες με Γερμανούς, κρεμανταλάδες με κοντούς, γεροί μ' αδύνατους, σφάζουν και σπαθίζονται, ακόμα κι όσοι πληγωθούνε δε σταματάν το πάλεμα παρά δαγκώνουν σαν τρελοί. Μέσα στην αναστάτωση τυχαίνει δική μας χειροβομβίδα να θανατώσει Έλληνα, Γερμανός να λογχίσει πατριώτη του. Όσοι γρεναδιέροι μπήκαν μέσα στις στοές πολέμησαν ψυχωμένα γύρω από τον υπολοχαγό τους, αλλά, όπως και στον πρώτο αιφνιδιασμό, σκοτώθηκαν όλοι. Ακόμα και τους τρεις τελευταίους, που σηκώνουν τα χέρια για να παραδοθούνε, τους ξεκάνουν κι αυτούς στην ορμή τους οι φαντάροι, παρασυρμένοι από τη μανία που φέρνουν τα αίματα του σκοτωμού.

Κατά τα μεσάνυχτα οι φρούραρχοι των άλλων οχυρών σύναξαν τις ομάδες μάχης για να πάρουν με αντεπίθεση τους δυο λόφους που είχαν πέσει στα χέρια των χιτλερικών αργά τ' απόγεμα. Σαν καθαρόαιμα άλογα ανυπομονούν οι φαντάροι να ξεκινήσουν, ευτυχισμένοι ότι θ' άφηναν το μαρτύριο της άμυνας, για να πιάσουν την επίθεση που τόσο προτιμούν. Μόλις βγήκαν έξω αναγάλλιασαν καθώς ανάπνευσαν τον μυρωδάτο απριλιάτικο αέρα αντί τους καπνούς και τη μπαρουτίλα που κατάπιναν ως τώρα στις στοές. Το οξυγόνο του βουνού και το κέφι της εφόδου τους ζωντανεύουν σ' απίστευτο βαθμό, ποτέ δε θα έλεγε κανείς πως τούτοι οι στρατιώτες έχουν εβδομήντα τόσες ώρες ν' αναπαυτούνε. Σαν ατσαλένιο ελατήριο που όσο το πιέζεις τόσο δυνατότερα ξεπετιέται, έτσι κι αυτοί ορμάν προς το σκοπό τους ανεμοπόδαροι. Σκυμμένοι για ν' αποφύγουν τις σφαίρες προχωρούν πηδώντας από προκάλυμμα σε προκάλυμμα. Όλο τους το σώμα συνεργάζεται σε μian υπέρτατη προσπάθεια, γόνατα κι αγκώνες για να σέρνονται, μάτια για να

διαλέγουν θέσεις, λαιμός για ν' ανεβοκατεβάζει το κεφάλι. Κάθε λοχίας οδηγεί την ομάδα του κατά τη δική του στρατηγική, χωρίς να νοιάζεται τι κάνουν οι διπλανοί. Αυτούς τους τετραπέρατους δε θα τους βρει ποτέ η σαστιμάρα που παραλύει ώρα - ώρα την προέλαση των Γερμανών. Με την ιδέα πως μόνο στον εαυτό τους πρέπει να βασίζονται, τολμάν οι Έλληνες υπαξιωματικοί προσωπική προσπάθεια που τους κάνει να νομίζουν ότι διευθύνουν τη μάχη, ότι καθένας ελευθερώνει μόνος τον τόπο. Το μεγάλο μας ελάττωμα του καιρού της ειρήνης, όλοι να θέλουμε να διευθύνουμε, μεταβάλλεται κατά τον πόλεμο σε όπλο διαβολικό που βέβαια ο Κρουπ του Έσεν δεν μπορεί να τα φτιάσει.

Κι όσο θα μπορούσες με τον προβολέα να παρακολουθήσεις μια σαύρα να έρπει γρήγορα σε ανώμαλο μέρος, άλλο τόσο κατάφερναν οι Γερμανοί να πιάσουν μέσα στα φώτα τους φαντάρους που έτρεχαν από πέτρα σε πέτρα κι από λάκκο σε βραχάκι. Πριν καλά καλά το καταλάβουν, βρέθηκαν οι Έλληνες μπροστά τους, φανερώθηκαν δεξιά, αριστερά, ξετρύπωσαν ως και πίσω τους, και τους ανάγκασαν να παραδοθούν. Η χαρά των στρατιωτών όταν ανακατέλαβαν τους λόφους είναι τόση, ώστε παρακαλούν τους φρουράρχους να τους αφήσουν εκεί, γιατί προτιμάν ν' αγωνίζονται στο ύπαιθρο παρά μέσα στα τσιμέντα. Η ιστορία που δημιουργούν, καταλαβαίνουν ότι δεν είναι καθόλου φτωχότερη από του Αλβανικού μετώπου, μόνο θέλουν να την ξεπεράσουν. Οι φρούραρχοι είναι βέβαιοι πως η άμυνα στ' ανοιχτά θα τους κοστίσει κάμποσους νεκρούς, εντούτοις συγκατανεύουν επειδή τους τελειώνουν τα φυσέκια και, γρήγορα ή αργά, μονάχα με τη λόγχη θα κρατούσαν τον εχθρό μακριά.

Από τους αιχμάλωτους που πιάνουν, μαθαίνουν οι φαντάροι τι θραύση έχουν επιφέρει στα κοπάδια του Χίτλερ. Ένας γερμανικός λόχος από κείνους που κατέλαβαν το 205 ξεκίνησε με δύναμη εκατό αντρών και στην κορυφή δεν μετρήθηκαν παρά είκοσι δύο.

Μόλις προφταίνουν οι φαντάροι να συμπληρώσουν τα πρόχειρα ταμπούρια

τους και να! αρχίζει πάλι βομβαρδισμός και ξεκινάν αντεπιθέσεις, για να πάρουν οι ναζήδες με τη σειρά τους πίσω τους χαμένους λόφους. Όλη τη νύχτα χρονίζει η πάλη γύρω στον Κρέστη και το 205 και μόνο πριν τα ξημερώματα καταπαύουν τα γιουρούσια χωρίς ν' αφαιρεθεί καμιά θέση από τα χέρια των Ελλήνων. Τέλος η μάχη ηρεμεί και τότε βάζει ο νους των φαντάρων πόσο ανήκουστα απόκαναν. Πέφτουν ξεροί καταγής να κοιμηθούν, μα παραείναι ξεθεωμένοι για να τους πάρει ο ύπνος. Μερικοί ξερνάν από την κακοπάθεια. Άλλοι τρέμουν από το κρύο, ενώ δεν κάνει ούτε καν δροσούλα. Μια πείνα τους κυριεύει που δεν είναι λιγούρα του στομάχου παρά πάθος ησυχίας, πείνα γενική. Οι ώρες περνάν κι αυτοί στέκουν πάντα άυπνοι, γιατί είναι τόσο ο εκνευρισμός τους, ώστε κρατάν ορθάνοιχτα τα μάτια τους. Έτσι πάντα ο ύπνος δεν έρχεται ίσα ίσα σε κείνους που τον έχουν περισσότερο ανάγκη. Τέλος από τα οχυρά τους στέλνουν μπόλικο κονιάκ να πιούνε και το σπίρτο τους αποκοιμίζει. Μα προβάλλει ο ήλιος και ξαναρχίζει το πάλεμα.

VII

Όσο περνάν οι ώρες τόσο η άμυνα γίνεται δυσκολότερη, αλλά και τόσο θεριεύουν τα παλικάρια μας. Εκείνο που έλεγαν προχτές: «Θα κρατήσουμε τον εχθρό με τα δόντια», τότε ήταν ακόμα σκέτη φράση, τώρα όμως έχει καταντήσει πραγματικότητα. Πυκνώνουν οι κίνδυνοι γύρω από τα οχυρά, αλλά για κάθε κίνδυνο που παρουσιάζεται προστρέχουν σωρό εθελοντές να τον απομακρύνουν. Ένας να βγει έξω να ρίξει χειροβομβίδα στους δυναμιτιστές που τίναζαν στον αέρα με φουρνέλα τα μπετόν, άλλοι να πολυβολήσουν «κομάντος» που έκοβαν τα σύρματα, άλλος να συρθεί πεντακόσια μέτρα πέρα για να χτυπήσει, μόνος του, κρυφά, κανόνια ευθείας τροχιάς. Απ' αυτούς τους ψυχωμένους εθελοντές λίγοι γυρίζουν ζωντανοί, όμως τα φρούρια που υπερασπίζονται μένουν άπαρτα. Το Ρούπελ μάλιστα και το Λύσσε, που αποτελούσαν τα στηρίγματα της γραμμής, οι Γερμανοί δεν κατάφερναν ούτε καν να τα πλησιάσουν. τέσσερις μέρες τώρα η μάχη γύρω τους δε λει να σταματήσει ουδέ στιγμή, σα μηχανή που ξερνάει αυτόματα κρότους. Τα

πρόσωπα των φαντάρων τάχει χαλάσει, τα 'χει ζαρώσει πια η κούραση. Κιτρίνισαν τα μέτωπα και σούρωσαν τα χείλια τους. Στα πριν αφράτα μάγουλά τους τρεις μέρες αγωνίας άρκεσαν να χαράξουν βαθύτατες ζαρούκλες. Οι φρούραρχοι που τους βλέπουν θεριά σε τούτη την αναστάτωση τους καμαρώνουν. Αισθάνονται να τους πλημμυρίζει μια απέραντη αγάπη για τα παλικαρόπουλά τους. Αν ήταν βολετό θα τους αγκάλιαζαν και θα τους φιλούσαν έναν-έναν, γιατί ο ηρωισμός τους εξαγόραζε κάθε ταπεινότητα του κόσμου, εξάγνιζε όλα τα ελαττώματα της φυλής μας.

Ως ποιο βαθμό είχε κορώσει τους φαντάρους η έξαψη της μάχης φαίνεται από το παρακάτω επεισόδιο: Στη θέση Χαρωπό είχε συγκροτηθεί βιαστικά μια πυροβολαρχία από περιμαζέματα κανονιών και πυροβολητών, όσων σώθηκαν από την καταστροφή του Κρακόρ και του Μπέλες. Όλοι τους ήταν πληγωμένοι, άλλος λίγο, άλλος αρκετά, από τα στούκας. Ούτε γνωρίζονταν μεταξύ τους, ούτε τους νέους αξιωματικούς που τους παρέλαβαν στο Χαρωπό τους είχαν δει ποτέ στη ζωή τους. Εντούτοις το έργο που εξετέλεσε αυτός ο παράταιρος σωρός στάθηκε μοναδικό. Το περίεργο είναι πως ενώ οι χτυπημένοι από βόμβα δεν αντέχουν (και με το δίκιο τους) σε δεύτερο εναέριο βομβαρδισμό, τούτοι κρατήθηκαν σα βράχοι στο καθήκον. Μόλις άρχισαν τη δουλειά τους, άκουσαν κιάλας τ' απαίσιο σφύριγμα από τις πρώτες βόμβες που τους έραιναν τα στούκας. Σήκωσαν μηχανικά τα μάτια και τις είδαν να διευθύνονται καταπάνω τους. Τρόμαξαν, μα πλάγιασαν αμίλητοι καταγής κι έκαναν το σταυρό τους μήπως και τους γλιτώσει η Παναγιά. Οι βόμβες έσκασαν τόσο κοντά τους που ένιωσαν τους βρόντους στην κοιλιά, από κάτω προς τ' απάνω, σαν κλωτσιές στο στομάχι. Έσκασαν κι άλλες γύρω τους. Μόλις έφυγαν όμως τ' αεροπλάνα, όσοι έμειναν άβλαβοι πετάχτηκαν ορθοί και, χωρίς να προσέξουν το απαίσιο θέαμα των σπαραγμένων συντρόφων, ρίχτηκαν πάλι στη δουλειά. Ολόκληρο σαρανταοκτάωρο οι πυροβολητές του Χαρωπού έγραψαν αυτό το βουβό ποίημα. Η δραματική τους δοκιμασία ολοένα γινόταν φριχτότερη, γιατί οι αεροπόροι είχαν πεισματωθεί να τους αφανίσουν. Στο τέλος κατέβαιναν και τους πολυβολούσαν από τα είκοσι μέτρα. Τρεις στρατιώτες που δοκίμασε να

στείλει αγγελιοφόρους η πυροβολαρχία στον αρχηγό της, τα παλιοστούκας τους κυνήγησαν τον έναν πίσω απ' τον άλλο, και τους ξέκαναν και τους τρεις, έτσι μοναχικούς ως έτρεχαν.

Και τι να πεις για το θέαμα που αντίκριζαν οι χειρουργοί κάτω στα νοσοκομεία των φρουρίων; Σ' εκείνα τα υπόγεια η σιωπή ήταν όσο μεγαλόπρεπη στο ύπαιθρο η φασαρία της μάχης. Οι πληγωμένοι είχαν βαριές πληγές, γιατί η φονική δύναμη των όπλων τούτου του πολέμου είχε διπλασιαστεί από τον περασμένο πόλεμο που ήταν κιόλας φοβερός. Μα δε βογκούσαν οι λαβωμένοι, δε λύγιζαν οι πόνοι την καρδιά τους. Μόνο μερικοί ετοιμοθάνατοι αγκομαχούσαν παραπονεμένοι. Ζήτηγαν είτε κανένα φίλο τους, είτε το διμοιρίτη αξιωματικό, για να του εμπιστευθούν τις τελευταίες τους θελήσεις, μα ποιος άδειαζε για τέτοια ψυχικά; Μόνον ν' ανεβοκατέβεις τα εκατό σκαλοπάτια, που χώριζαν τα πολυβολεία απ' το νοσοκομείο, ήταν μεγάλο χασομέρι.

Ένας απλοϊκός χωριάτης απ' τη Ρούμελη, σκοπευτής πολυβόλου, είχε χτυπηθεί από οβίδα ευθείας τροχιάς και το στήθος του έστεκε ανοιχτό σα βιβλίο. Στο χειρουργείο που τον μετάφεραν κατάλαβε πως θα πεθάνει και ζήτησε να του τραγουδήσουν τον Κατσαντώνη. Κανείς δεν τον θυμόταν. Κάποιος νοσοκόμος, για να τον ευχαριστήσει, άρχισε να του τραγουδάει άλλο δημοτικό, μα ο Ρουμελιώτης είπε: «Δεν είν' αυτό.» Κοίταζε το γιατρό απελπισμένος χωρίς να προφέρει λέξη. Εκείνος έσκυψε και του χάιδεψε το μέτωπο. Στα μάτια του φαντάρου φάνηκε τότε ένα δάκρυ που κύλησε σιγαλά κατά το στόμα. Κι ύστερα ψυχοπαράδωσε.

VIII

Τετάρτη, 9 Απριλίου. Την ημέρα που μπαίνουν στη Θεσσαλονίκη τ' άρματα μάχης της μεραρχίας Φάιελ, κατεβαίνοντας από τη Γιουγκοσλαβία, εξακολουθεί κι ο στρατός, που πολεμάει κατά μέτωπο το Ρούπελ, τις προσπάθειες να διαρρήξει τη γραμμή. Αποβραδís οι φαντάροι είχαν δει κάτι

παράξενες φωτοβολίδες να τρέχουν πολύχρωμες τον ουρανό και κατάλαβαν πως έδειχναν κατευθύνσεις σε νεοφερμένα γερμανικά συντάγματα. Λογάριασαν πως την επομένη θα τους γινόταν επίθεση από κείνα τα σημεία. Τα ξημερώματα πυκνή ομίχλη σκέπαζε τη Μακεδονία, κι οι φρούραρχοι διάταξαν τ' αυτόματα όπλα να κάνουν βολή τυφλή προς τις υποχρεωτικές διαβάσεις, γιατί πίστευαν πως οι χιτλερικοί θα δοκίμαζαν την τύχη τους με την προστασία της ομίχλης. Αργότερα, σαν καθάρισε ο ορίζοντας, είδαν μ' ικανοποίηση τον τόπο στρωμένο καινούργια πτώματα. Το εχθρικό πεζικό είχε πραγματικά προσπαθήσει να επιτεθεί, μα καρφώθηκε στις θέσεις του. Κατά τις δέκα το πρωί θυσιάστηκαν έξι βαριές γερμανικές πυροβολαρχίες των 105 που τις κουβάλησαν μπροστά στο Λύσσε και το Ρούπελ, για να τα δαμάσουν. Χύθηκε τότε κι άλλο αίμα ελληνικό, μα οι δικοί μας δεν ταραχτήκαν. Πήραν το πράμα στ' αστεία. Κάθε γερμανική οβίδα που αστοχούσε να περάσει μέσα απ' τις πολεμίστρες έκανε τους τσιμεντένιους τοίχους να τρέμουν, μα οι φαντάροι γελούσαν:

«Άντρες είν' αυτοί», έλεγαν για τους Γερμανούς, «άντρες είν' αυτοί να μη μπορούν να βρουν την τρύπα;»

Και χαχάνιζαν για να σκεπάσουν τ' αδιάκοπα ξαφνιάσματα που τους ξενεύριζαν. Ο χρόνος στεκόταν για εκατοστή φορά σαν πελέκι πάνω απ' το κεφάλι τους· ποιος θα κατάφερνε να σπάσει πρώτος τον άλλον, ο Γερμανός αυτούς ή αυτοί τον Γερμανό; Τέλος κατόρθωσαν, με σειρά από πετυχημένες ριξιές, ν' αναποδογυρίσουν το εχθρικό πυροβολικό.

Μεσημεριάτικα το αλύγιστο αλαμάνικο κεφάλι πεισμάτωσε ν' ανεβεί τα φρούρια με τανκς. Μα ούτε ως τ' αγκαθωτά σύρματα κατόρθωσαν να προχωρήσουν οι πολλές δοκιμές που οργάνωσαν. Τότε ο Γερμανός σωματάρχης, μη θέλοντας, για λόγους προσωπικού γοήτρου βέβαια, να πέσουν τα οχυρά από το μηχανοκίνητο του Φάιελ που θα τα χτυπούσε αύριο από την πίσω, την ανοχύρωτη μεριά τους, βάλθηκε να τα κυκλώσει αυτός πριν νυχτώσει. Μάζεψε λοιπόν όση πεζούρα του απόμεινε και τη διάταξε να περάσει

με κάθε θυσία απ' τις χαράδρες που αυλάκωναν το χώμα ανάμεσα στα φρούρια. Μα φαντάροι των οχυρών και λίγοι ελληνικοί λόχοι επιφανείας που προστάτευαν τις χαράδρες θαυματουργήσαν.

Το ύψωμα του Αγίου Κωνσταντίνου γίνεται θέατρο δαιμονισμένου αγώνα, ώσπου κυριεύεται απ' τους Γερμανούς. Ένας υπολοχαγός μας με τη διμοιρία του ρίχνεται να το ανακαταλάβει και κατορθώνει να τ' ανεβεί, μα στην κορυφή σκοτώνεται κι οι στρατιώτες του δειλιάζουν. Δεν κρατιούνται εκεί πολλή ώρα χωρίς αρχηγό· η πρώτη έφοδος τους ξετοπίζει και γυρίζουν πίσω. Άλλος υπολοχαγός τότε τους περιμαζεύει και με τους δικούς του φαντάρους, όλους όλους 130 άντρες, ορμά τόσο πεισματικά, τόσο επιδέξια, ώστε δεν παίρνει μόνο το ύψωμα πίσω, δε σκοτώνει μόνο πενήντα χιτλερικούς, παρά αιχμαλωτίζει και εκατόν είκοσι γρεναδιέρους. Ναι, στο λόφο του Αγίου Κωνσταντίνου 130 Έλληνες πιάσανε 120 διαλεχτούς Γερμανούς, με τον διοικητή τους, την τέταρτη μέρα της μάχης.

Ο υπολοχαγός που τους αιχμαλώτισε, τους πηγαίνει να τους κλείσει στο διπλανό φρούριο Καρατάς. Εκεί ο Γερμανός διοικητής χαιρετά στρατιωτικά τον φρούραρχο και λει κάτι που ο διερμηνέας μεταφράζει:

«Είμαι αντισυνταγματάρχης, διοικητής του 125ου Συντάγματος Πεζικού. Ως Γερμανός αξιωματικός σας υποβάλλω την παράκληση να μη μας αφοπλίσετε.»

Ο Φρούραρχος του ζητά να βεβαιώσει στην στρατιωτική του τιμή πως δε θα μεταχειριστεί τα όπλα τους αν τους τα αφήσει. Όταν το βεβαιώνει ο Γερμανός, ο φρούραρχος του απαντά πως επειδή πολέμησαν γενναία δεν τους αφοπλίζει. Καθώς βλέπει τον ξένο να θέλει κάτι να πει, αλλά διστάζει, ο φρούραρχος τότε ρωτά:

«Έχετε άλλη επιθυμία;»

«Μάλιστα. Οι άνδρες μου πεινάν. Σας παρακαλώ να τους τροφοδοτήσετε.»

Όσοι ακούν αυτή τη φράση απορούν. Είναι δυνατόν ο γερμανικός στρατός, ο καλύτερος του κόσμου, ν' αφήσει νηστικούς τους στρατιώτες του; Ο φρούραρχος ενώ διατάζει να δοθεί αμέσως συσσίτιο στους γρεναδιέρους, δεν κρατιέται και ζητά να μάθη πώς γίνεται να πεινάν οι αιχμάλωτοι.

Ο διοικητής δίνει την απάντηση:

«Είχαμε τόσο πείσμα να σπάσουμε τη γραμμή σας, ώστε το σύνταγμά μου πολεμά, δίχως διακοπή, από προχτές το πρωί. Σήμερα σκοτώθηκαν δυο διοικηταί του συντάγματος. Είμαι ο τρίτος διοικητής μέσα σε 24 ώρες.»

Αυτή η δήλωση του Γερμανού συνταγματάρχη δείχνει τι αφάνταστη προσπάθεια έκαναν οι ναζήδες για να πάρουν τη γραμμή Μεταξά, χωρίς να το κατορθώσουν.

Στον τομέα του Περιθωριού ένας εχθρικός λόχος παρουσιάζεται ξαφνικά στο ανοχύρωτο ύψωμα Σύλλα. Πρώτος τον ξεδιακρίνει ο ανθυπολοχαγός ασυρματιστής της γειτονικής Μαλιάγκας. Τρέχει και τους καταμηνά στο φρούραρχό του. Ζητάει την άδεια να πάρει κι αυτός μέρος στην αντεπίθεση.

«Τι γυρεύεις εσύ με τους πεζούς;» τον ρωτά ο φρούραρχος.

Ο ασυρματιστής επιμένει. Λαχταρά κι αυτός να πολεμήσει, να μην αφήσει τους ναζήδες να περάσουν. Μ' ένα νεύμα ο φρούραρχος του δίνει την άδεια που ζήτησε. Ο ανθυπολοχαγός παρατά το μηχάνημά του και ακολουθεί τη φρουρά της Μαλιάγκας που χιμάει προς το λόφο του Σύλλα, ανατρέπει τους Γερμανούς και με τη λόγχη τους ξεκοιλιάζει σχεδόν όλους. Μονάχα ένας βαθμοφόρος και πέντε στρατιώτες περίσσεψαν για να αιχμαλωτιστούνε. Ωστόσο ο ασυρματιστής εκείνος είχε δεχτή ολόκληρη ριπή πολυβόλου κατάστηθα κι έπεσε νεκρός. Θάφτηκε επιτόπου, στο λόφο του Σύλλα που θέλησε να σώσει απ' τους εχθρούς, και που τώρα θα τον φρουρεί για πάντα, φύλακας αιώνιος.

Δυτικότερα ξεφύτρωσαν άλλοι γρεναδιέροι κοντά στο βουναλάκι Κουρή. Τα

κανόνια μας που φώλιαζαν εκεί πάνω θα έπεφταν στα χέρια τους, αν οι πυροβολητές δεν τους απόδιωχναν με τους υποκόπανους. Στα παλιά Λεμπέλ που είχαν για όπλα δεν εφάρμοζε λόγχη. Τα έκαναν λοιπόν ρόπολα και μ' αυτά κυνήγησαν τους Γερμανούς.

Κατά τις 3 τ' απόγεμα ξαναφάνηκαν πάλι οι γρεναδιέροι γύρω στο Κουρή. Τούτη τη φορά ήταν πάμπολλοι. Ο λοχαγός που διοικούσε το πυροβολικό μας άφησε το παρατηρητήριό του κι έτρεξε τον κατήφορο να σώσει τα κανόνια. Σύναξε όλους τους ανθρώπους του, μπήκε μπροστά ο ίδιος κι αντεπιτέθηκε. άμα είδε τους ναζήδες να υποχωρούν, δοκίμασε να τους κυκλώσει. Τους περίσφιξε από δω, τους στρίμωξε από κει, ώσπου τους ανάγκασε να παραδοθούν· 160 γρεναδιέρους με δυο αξιωματικούς μάγκωσε. Καθώς δεν μπορούσε αυτός να κρατάει τόσους αιχμαλώτους, τους έκλεισε στο γειτονικό οχυρό της Παρταλούσκας. Ύστερα ξαναγύρισε στα κανόνια του.

Κόντευε τέσσερις η ώρα τ' απόγεμα, όταν φάνηκε μπροστά σε κάθε φρούριο θωρακισμένο άρμα να γυροφέρνει με σηκωμένη λευκή σημαία. Δεν τα τουφέκισαν, τ' άφησαν να πλησιάσουν, γιατί έβλεπαν να κουνάν επιδειχτικά την άσπρη τους παντιέρα. Οι φαντάροι λογομαχούν τι να θέλει άραγε ο αντίπαλός τους. Ένας λειει πως ζητάει ανακωχή, για να θάψει τους νεκρούς του. άλλος, κρίνοντας από τη δική του κούραση, φαντάζεται πως οι ναζήδες απόκαναν και γυρεύουν σταμάτημα της πάλης. Θεωρούν την εμφάνιση του λευκού πανιού ως καλοσημαδιά και σπιθοβολάν τα σουρωμένα πρόσωπά τους. Κανένας δεν υποπτεύεται την πραγματικότητα. Οι φρούραρχοι στέλνουν αξιωματικούς να φέρουν μέσα τους ξένους αποσταλμένους, κι ακούν με κατάπληξη να τους απαιτούν παράδοση των οχυρών, επειδή ο Έλληνας σωματάρχης είχε αναγκαστεί να συνθηκολογήσει. Τους προσβάλλει κατάψυχα αυτή η αγγελία. Δεν μπορούν να πιστέψουν τ' αφτιά τους. Από την καύχηση που είχαν για την αντίστασή τους ως τη χρεοκοπία που μαθαίνουν, είναι δρόμος που δε δρασκελίζετε σε μια στιγμή. Απαντάν ότι, δεν δέχονται διαταγές από Γερμανούς.

«Μα η Θεσσαλονίκη συνθηκολόγησε», επιμένουν οι ξένοι.

«Αδύνατο», αποκρίνονται οι φρούραρχοι, «η ελληνική ψυχή δε γονατίζει έτσι εύκολα.» Αρνιούνται να συμμορφωθούν. Οι Γερμανοί αξιωματικοί χαμογελάν. Τα μηχανοκίνητά τους τρέχουν γρηγορότερα από τον ελληνικό τηλεγράφο, Ας ρωτήσουν οι φρούραρχοι τη διοίκησή τους για να βεβαιωθούνε.

Το κάθε οχυρό προσπάθησε τότε να συνεννοηθεί με το μέραρχό του. Τούτο με τον οπτικό, άλλο με υπόγειο καλώδιο κι άλλο επισκευάζοντας, πρόχειρα, τηλεφωνική γραμμή. Σε λίγες ώρες όλα πληροφορήθηκαν την πικρή αλήθεια: Η Μεραρχία βεβαίωνε τη συνθηκολόγηση και τους διάταζε να πάσουν το πυρ. Όσο να υπογραφούν τα πρωτόκολλα, οι δύο στρατοί θα έμεναν απόψε ακίνητοι στη θέση τους, κι αύριο το πρωί στις δέκα θα κανονίζονταν οι λεπτομέρειες.

Μόλις έφυγαν οι Γερμανοί κήρυκες, αμέσως διαδόθηκαν τα νέα από τους τηλεφωνητές. Οι φαντάροι έμειναν μια στιγμή με το στόμα ανοιχτό: «Αδύνατο! Αδύνατο!», είπαν. Ύστερα έτρεξαν γύρω από τους αξιωματικούς τους με την κρυφή ελπίδα ν' ακούσουν πως είναι παραμύθια τα λόγια των τηλεφωνητών. Μα η αλήθεια όσο πιο φαρμακερή φαίνεται τόσο πιο αλήθεια είναι. Κι όμως συχνά τα γεγονότα δε χωρούν σ' απλοϊκά κεφάλια. Σε τέτοια μυαλά υπάρχουν αισθήματα που δε συμβιβάζονται μεταξύ τους, όπως η δύναμη με τα γεράματα, η φιλαργυρία με την απλοχεριά. Όταν φύγει το ένα απ' αυτά, μπορείς στη θέση του να βάλεις όποιο άλλο αίσθημα θέλεις, ποτέ όμως εκείνο που το αντιμάχεται. Έτσι, τη σκάλα από τη Δόξα στην Ήττα, που δεν μπόρεσαν να την κατρακυλήσουν με το νου οι φρούραρχοι, δυσκολεύονται κι οι φαντάροι να την κατεβούνε. Σκέπτονται ότι για ν' ξεπέσουν από τη Νίκη τους, θα έπρεπε να δεχτούνε πολλούς χτύπους στη σειρά, όσο να καταβληθούν. Ως τώρα όμως αυτοί έδερναν το Γερμανό, όχι μόνο πίσω από τις πολεμίστρες, αλλά κι έξω στ' ανοιχτά, στήθος με στήθος. Πώς να παραδώσουν φρούρια, σπίτια, πατρίδα χωρίς να νικηθούνε λίγο; Τόσο δίκιο είναι το παράπονό τους, ώστε οι φρούραρχοι το τηλεφωνάν στη Μεραρχία, εξηγούν πως οι οπλίτες προτιμάν να πεθάνουν παρά να αιχμαλωτιστούν. Τους

απαντάν ξερά ότι πρέπει να υπακούσουν δίχως συζητήσεις.

Οι θερμόαιμοι υψώνουν τότε τη φωνή, λεν πως θ' αντισταθούν ό,τι και να διατάξει το Στρατηγείο. Άλλοι προτείνουν: «Αρκάδι να το κάνουμε τ' οχυρό μας», ενώ οι πιο φρόνιμοι κάθονται παράμερα και λογαριάζουν πως περικυκλωμένοι από τέτοιον εχθρό, που είχε τα τελειότερα πολεμικά μέσα απ' όσα σοφίστηκε ο άνθρωπος, τίποτ' άλλο δε μπορούσαν να κάνουν παρά εκείνο που έκαναν — μιαν ένδοξη άμυνα. Αν τώρα τους μελλόταν να παραδοθούνε, σ' αυτό δε φταιει κανένας στρατηγός, αλλά η Μοίρα τους και η προδοσία των Βουλγαρομακεδόνων.

Ένας νοσοκόμος ανεβαίνει από το χειρουργείο και παρακαλεί το φρούραρχο να κατεβεί κάτω. Εκεί οι τραυματίες τον ικετεύουν ν' αντισταθεί όσο του απομένουν φυσέκια:

«Κι εμείς να σηκωθούμε», του λένε, «να πολεμήσουμε ως την τελευταία μας πνοή.»

Ο φρούραρχος για να τους ησυχάσει, κρύβει την αλήθεια, τάχα πως ακόμα δεν αποφασίστηκε η παράδοση. Με τι κουράγιο να πει πως αύριο θα είναι σκλάβοι, αυτοί οι ασύγκριτοι λεβέντες που είχε δει του καθενός την παράτολμη παλικαριά; Καθώς φεύγει απ' το χειρουργείο τους ακούει να φωνάζουν:

«Τίναξέ μας στον αέρα, μα μην παραδώσεις τ' οχυρό. Είναι ντροπή!»

Αλήθεια, είναι ντροπή! Ο φρούραρχος το πιστεύει. Ένας τόπος όπου συγκεντρώθηκε τόση αυταπάρνηση, ώστε να μεταβληθεί για πάντα σε γη ηρωισμού, δε δουλώνεται αμάχητα. Την ώρα που στα μετόπισθεν, πόλεις κατεστραμμένες από τα στούκας (σαν τον Πειραιά που έφευγε με τα μπογαλάκια του προς την Αθήνα, σαν τα Τρίκαλα ή την έρημη Λάρισα), έτρεμαν τη δύναμη του Γερμανού μόλις τη γεύτηκαν, την ώρα που πολλοί σπουδασμένοι λιποψυχούσαν, τούτα τα οχυρά ταπεινώναν όλα τα όπλα της πολεμικής μηχανής του Φύρερ, επικύρωναν με το αίμα τους το δικαίωμα της

Ελλάδας να ζήση ελεύθερη.

Οι φρούραρχοι τολμάν και τρίτη φορά να μεταπείσουν από το τηλέφωνο τη διοίκηση να μη σταματήσει τον αγώνα, δίνοντας την εγγύησή τους ότι θα κρατούσαν τον εχθρό έστω κι αν δέχονταν επίθεση από τις ανοχύρωτες πλευρές. Ένας συνταγματάρχης που τους ακούει αποκρίνεται με ηρεμία ότι περικυκλωμένοι και με ελάχιστα πυρομαχικά που τους απόμειναν δε θα μπορούσαν να παρατείνουν την ανώφελη αντίστασή τους παρά για λίγες ώρες μόνο. Και τους κλείνει το τηλέφωνο.

Στο μέσο της νύχτας τα οχυρά αναθαρρεύουν ότι θα ξανάρχιζε ο αγώνας επειδή ακούν κάτι μυστηριώδεις κινήσεις γερμανικών αρμάτων που προσπαθούν, παραβαίνοντας τη συμφωνία, να τους κυκλώσουν, αλλά τιμωρούνται μόνα τους, γιατί πέφτουν σε παγίδες ναρκών και τινάζονται στον αέρα. Αργότερα βροντά δυνατό κανονίδι.

«Τι τρέχει;» αναρωτιούνται οι φαντάροι. «Ξαναρχίζουμε;»

Όχι, είναι δυο μικρά φρούρια που δεν έχουν μήτε οπτικό τηλέγραφο, μήτε τηλέφωνα γερά για να τους διαβιβάσει η διαταγή να σταματήσουν και πολεμάν ακόμα: η Ποποτλίβιτσα στ' αριστερό κι οι Παλιουριώνες στο κέντρο. Την αυγή ωστόσο διαλύονται τα όνειρα μόλις έρχεται γραφτή η διαταγή με τους όρους της παράδοσης. Τότε η απελπισία ξεσπάει. Άλλοι κλαινε δυνατά, άλλοι αγκαλιάζουν και φιλούν τα πολυβόλα τους με πάθος τόσο αυθόρμητο που σφίγγει την καρδιά όσων τους βλέπουν. Περίλυποι οι αξιωματικοί παρακολουθούν, χωρίς να μπορούν ν' αρθρώσουν λέξη, αυτή τη σκηνή εθνικού σπαραγμού. Ο ελληνικός στρατός είναι ευαίσθητος, ικανός για υπεράνθρωπα έργα, όταν τ' αναλάβει με την ψυχή του, κι έτοιμος να πάρει κατάκαρδα κάθε ματαίωση των ελπίδων του. Ποτέ στρατιώτες δεν ήθελαν πιο άδοξα ν' αποφύγουν την ατίμωση. Ένας ξανθός δημοδιδάσκαλος κι ένα χωριατόπουλο αυτοκτονούν. Η θυσία τους δεν έχει τίποτα το ηρωικό· αυτά τα δυο δυστυχημένα Ελληνόπουλα άξιζαν καλύτερο τέλος, όμως κάποτε η πατρίδα

θα γονατίσει μ' ευγνωμοσύνη μπρος από τον τάφο τους.

Πολλοί λοχίες με τις ομάδες μάχης τους το σκανε κρυφά για να μην αιχμαλωτιστούν, νομίζοντας, πως αν παραδοθούν θα μαυρίσει για πάντα η ζωή τους. Κάποιος αξιωματικός που τους ξεδιακρίνει πασχίζει να τους μεταπείσει, μα άλλος συνάδελφός του τον πιάνει απ' το χέρι: «Αισθάνεσαι», τον ρωτάει, «πως έχεις το δικαίωμα να τους εμποδίσεις; Άφησέ τους να φύγουν...»

Μερικοί απ' αυτούς τους φυγάδες τρυπώνουν σε σπίτια των μετόπισθεν και ζητάν από τις νοικοκυρές να τους δώσουν ρούχα πολιτικά. Εκείνες τους θεωρούν λιποτάχτες και τους βρίζουν:

«Χαθείτε από μπροστά μας, δειλοί», τους λένε. «Αντί να σταθείτε να πολεμήσετε, το βάλατε στα πόδια. Τώρα θα 'ρθουν οι Βούλγαροι να μας σφάξουν. Δειλοί!»

Φωνάζουν τόσο δυνατά στην παραφορά τους οι νοικοκυρές, ώστε οι φαντάροι απομακρύνονται. «Δειλοί!» Η λέξη αυτή τους πληγώνει κατάκαρδα. Μη δεν είχαν πολεμήσει σα θηρία μέσα στις στοές; Μη δε στάθηκαν στο ύπαιθρο κάτω από τους καταιγισμούς των στούκας; Τέσσερα μερόνυχτα τώρα βρέχονταν από χλιο αίμα συντρόφων που σκοτώνονταν δίπλα τους, μα ο αδύνατος κόσμος των μετόπισθεν τους είπε δειλούς. Όχι, δεν ήταν. Ωστόσο η άδικη αυτή βρισιά που ξεστόμισαν οι Μακεδονίτισσες τους φανερώνει την πραγματικότητα. Όσο κι αν πολέμησε γενναία ο ελληνικός στρατός, είχε νικηθεί. Την εποποιία της Αλβανίας ο Χίτλερ την κουρέλιασε. Τόσες προσπάθειες, τόσοι νεκροί — όλα χαμένα.

IX

Μαύρη λύπη πλάκωσε τα φρούρια όταν εξαφανίστηκαν όσοι προτίμησαν ν' απομακρυνθούνε. Την άγρια δραστηριότητα που βασίλευε στις στοές όντας

πολεμούσαν, τη διαδέχτηκε τώρα η βουβαμάρα. Όμως αυτή η σιωπή ήταν πιο εκφραστική κι από ξεφωνητά ακόμα. Αξιωματικοί τραυματίες που ως τώρα δεν καταδέχονταν να πλαγιάσουν, παρά έτρεχαν γεμάτοι αίματα από το ένα πολυβολείο στ' άλλο εμψυχώνοντας τους οπλίτες, χώθηκαν τώρα στα κρεβάτια τους, μαραμένοι από τους πόνους όχι της πληγής μα της ψυχής τους. Παιδιά που τα μάτια τους άστραφταν μπροστά στον κίνδυνο, τώρα έστεκαν αποβλακωμένα όσο να τα πάρει στην ξεχάστρα αγκαλιά του ο ύπνος.

Δέκα η ώρα το πρωί, παρουσιάζονται πάλι οι ξένοι πληρεξούσιοι και ζητάν να παραλάβουν τα φρούρια. Μετά την υπογραφή του πρωτοκόλλου ζητάν την παράδοση των Άγγλων. Ποίων Άγγλων; Αυτών που πολεμούσαν τάχα μαζί μας. Με κόπο πείστηκαν ότι μήτε ένας Άγγλος δεν υπήρχε σ' όλη τη γραμμή των συνόρων. Τέλος ζητάν να τους παραδοθούν τα σχέδια των οχυρών και τα αρχεία τους. Μα ούτε αυτά δεν υπάρχουν, οι φρούραρχοι τα έχουν κάψει αποβραδής. Τους δείχνουν καταγής τ' αποκαΐδια των χαρτιών. Οι πληρεξούσιοι φεύγουν κι αμέσως ύστερα ανεβαίνουν σε κάθε οχυρό οι Γερμανοί συνταγματάρχες των μονάδων που τα πολεμούσαν από κάτω. Αρχίζει τότε μια τελετή που δεν την περίμενε κανένας. Ο νικητής τιμά τον ηττημένο! Αντίθετα από τον ιταλικό στρατό που κοκορεύεται κι όταν ακόμα τον ξυλίζουν, ο γερμανικός δε φιλαργυρεύεται το θαυμασμό του, αν ο αντίπαλος τον αξίζει. Δεν κατεβάζουν την ελληνική σημαία από τα φρούρια, αφήνουν τα ξίφη στους αξιωματικούς, απαγορεύουν στους στρατιώτες τους να μπουν στις στοές ενόσω βρίσκονται μέσα φαντάροι. Παρατάσσουν ένα τιμητικό τάγμα στους πρόποδες κάποιου οχυρού και παρακαλούν το φρούραρχο να κατεβεί να το επιθεωρήσει.

Μιλάν με απορία για την ελληνική άμυνα, που την χαρακτηρίζουν ως «μεγαλειώδη». Πριν δουν από κοντά τα φρούρια, φαντάζονται πως είναι ανώτερα από τα γαλλικά της Μαζινό. Μόλις όμως τα επισκέπτονται σαστίζουν. Πόσο λίγο προσωπικό τα υπηρετούσε! Με τι ελάχιστα κανόνια και πυρομαχικά, έδωσαν εντύπωση «μεγίστης ισχύος και αφθονίας μέσων». Η

πενιχρότητα των όπλων που διάθεταν οι Έλληνες κάνει τον εχθρό να καταλάβει το ρόλο που έπαιξε η παλικαριά σ' αυτό τον αγώνα. Ο στρατηγός Μπαίμε, ο ίδιος που διεύθυνε τον κατά μέτωπο αγώνα, δεν πιστεύει τα μάτια του όταν βλέπει το Περιθώρι με 120 μόνο φαντάρους φρουρά να έχει πιάσει 300 Γερμανούς αιχμαλώτους. Αυτό τον κάνει να πει στο μέραρχό μας πως λυπάται ότι τέτοιος στρατός σαν τον ελληνικό δεν ήτανε σύμμαχος του Άξονα παρά αντίπαλος. Μα την αλήθεια!

άλλος από τους Γερμανούς συνταγματάρχες που μάχονταν το Καρατάς, έδειξε στο φρούραρχο αυτού του οχυρού κάποιο λιβάδι, όπου το ελληνικό πυροβολικό είχε θερίσει το σύνταγμα του κατά μια νυχτερινή επίθεση, και ζήτησε να γνωρίσει τον αξιωματικό που διεύθυνε με τόση ευθυβολία τα πυρά. Ο φρούραρχος έφερε τότε και του παρουσίασε ένα αμούστακο ανθυπολοχαγό του πυροβολικού που στάθηκε σε προσοχή. Ο Γερμανός τον διάταξε:

«Ελάτε μαζί μου.» Και ξεκίνησε για το λιβάδι, εμπρός αυτός, πίσω το ανθυπολοχαγάκι που απορούσε τι θ' απογινόταν. Όταν κατέβηκαν στο πεδίο της σφαγής, είδαν τους άταφους Γερμανούς ακόμα στη στάση που τους είχε βρει ο θάνατος, φριχτά ακρωτηριασμένους: πόδια κομμένα, κεφάλια ανοιγμένα στα δυο, πτώματα εδώ πολτοποιημένα από ολόσωμη οβίδα που τα παραμόρφωσε, κι εκεί στρατιώτες, που κάποιο θραύσμα, κοφτερό σα λεπίδι, τους είχε θανατώσει χωρίς να τους βλάψει, νεαρά παιδιά με τα πρόσωπά τους ακόμα ροδοκόκκινα και γαλήνια. Ούτε πιθαμή στο γύρω χώμα δεν ήταν άβαφη από αίματα. Καμιά ανθρώπινη ψυχή δε θα έμενε ασυγκίνητη βλέποντας τέτοιο απαίσιο θέαμα.

«Ανθυπολοχαγέ», είπε στον πυροβολητή ο Γερμανός συνταγματάρχης δείχνοντας τους νεκρούς, «αυτό το μακελειό είναι έργο δικό σας. Σε μισή ώρα μέσα μου θανατώσατε τετρακόσιους άντρες. Σας συγχαίρω!» Και του έσφιξε το χέρι, ενώ ο Έλληνας αξιωματικός ανατρίχιασε απ' αυτό το πρωτάκουστο παράδειγμα σκληρής καρδιάς, αλλά και στρατιωτικής αρετής.

Χ

Ο άρχοντας που ξεπερνάει όλους τους άλλους, ο ήλιος, αφού ανέβηκε στην κορυφή τ' ουρανού, στάθηκε μια στιγμή εκεί. Τέτοια ώρα, μεσημέρι, εγκατέλειψαν οι φαντάροι τα οχυρά. Οι Γερμανοί που τους σεβάστηκαν, τους άφησαν να φύγουν με τον οπλισμό τους, μόνοι, ως τις Σέρρες, όπου θα περίμεναν διαταγές.

Η συνοδεία τους κατηφόριζε τις χωματοπλαγιές του Ρούπελ αμίλητη, βαδίζοντας αργά, χωρίς ελαφράδα στα γόνατα τα κομμένα. Όποιος τους έβλεπε δε θα φανταζόταν ποτέ ότι αυτό τ' ασκέρι είχε νικήσει έναν αγώνα τόσο άνισο σε σιδερικά. Η κατάντια τους φανερωνόταν από το ρουχισμό τους, ανάστατο σαν το Κρητικό πέλαγος, από τα λερά πρόσωπα που καθώς σκούπιζαν με την παλάμη τον ιδρώτα, μετατόπιζαν στα μέτωπα και τα μάγουλα τη βρώμα της μπαρούτης και δημιουργούσαν μαύρες χαρακιές. Η ιδέα πως είναι ταπεινωμένοι, δε βγαίνει από το μυαλό τους. Έκαναν πιστά το καθήκον τους, μα τούτο δεν αρκεί. Η τύχη που είναι άνιση στους ανθρώπους, τους είχε αδικήσει με το να τους πάρει μέσ' από τα χέρια την Νίκη, τόσο απαραίτητη στην ταπεινή ζωή τους.

Όλο το χειμώνα ονειρεύονταν τη λαμπράδα του πολέμου, κι όταν τον γνώρισαν στο άναμμα της μάχης, τον αγάπησαν καθώς τους ερέθιζε και τους συνέπαιρνε. Όσο τους ζεματούσε η φωτιά, τόσο την ορέγονταν, και να φύγουν δεν ήθελαν από κοντά της — σαν πεταλούδες. Γι' αυτό τώρα περπατάν προς τα εμπρός κι όλο πίσω στρέφουν τα βλέμματά τους και κοντοστέκονται να ξαναδούν τα οχυρά. Αναλογίζονται τους σκοτωμένους συντρόφους που μόλις πρόφτασαν να τους θάψουν βιαστικά, και που θα έμεναν άκλαυτοι, στα χέρια αναισθητων ξένων. Όταν ακούν θόρυβο αυτοκινήτων και διακρίνουν πολλά φορτηγά να πλησιάζουν το Ρούπελ, καταλαβαίνουν πως οι ναζήδες πλιατσικολογούν τα τρόφιμα που βρήκαν στις αποθήκες. άμα μια γερμανική διμοιρία, από ευγένεια, τους προσπερνάει με βήμα παράτας, αυτοί μόλις την

αντιχαιρετάνε γιατί ακούν από μακριά σάλπιγγες να ηχούνε χαρούμενα, κι αντικρίζουν εκείνη τη στιγμή να κατεβαίνει η ελληνική σημαία και να ορθώνεται η σβάστικα.

Αυτό το θέαμα κάνει την πονεμένη τους καρδιά να μη χωράει άλλο καημό. Όσους επαίνους είπε στον αρχηγό τους ο Γερμανός σωματάρχης, τους φαίνονται λόγια μόνο, λόγια φτωχά μπροστά στη φριχτή πραγματικότητα. Γιατί έτσι, βαριόθυμοι ως είναι, σκέπτονται και τα χωριά τους που σύντομα θα δουλωθούν, τις γυναίκες και τις αδελφές τους που θα τις παιδέψουν οι αλλόφυλοι. Πίσω από το χιτλερικό δράκο μαντεύουν να παραφυλάνε λυσσασμένες ύαινες, οι Βούλγαροι, βιαστές και τύραννοι του Ελληνισμού όταν τον βρούνε άοπλο. Το 1917 που είχε ξαναφέρει τους Βουλγάρους ο Γερμανός στη Μακεδονία, αυτοί δεν είχαν γεννηθεί, μα φρικιάζουν ακόμα ν' αναθυμούνται τα όργια που άκουσαν ότι βασάνισε η βουλγαρική θηριωδία τους πατέρες τους, γδάριμο ζωντανών, κάψιμο ανθρώπων περιχυμένων με πετρέλαιο, ξεκλήρισμα ολόκληρων χωριών αρχίζοντας από τους μεστούς και τελειώνοντας με τα μωρουδάκια. Πάλι η Ελλάδα θα σταυρωνόταν τώρα, πάλι η ύπαρξή της θα παιζόταν κορώνα - γράμματα για τρίτη φορά μέσα σε τριάντα χρόνια, αφού η μοίρα των λαών είχε καταντήσει ρουλέτα.

Τώρα θα δούλευαν κατά τις προσταγές σιχαμερού αφέντη, θα λιμοκτονούσαν, θα τους λήστευαν ατιμώρητα. Αχ, με πόση λαχτάρα γυρίζει ολοένα ο νους τους στα τέσσερα μερόνυχτα που, ελεύθεροι, κρατούσαν εκείνη την άφοβη άμυνα. Πώς την είπε ο Γερμανός στρατηγός; «Μεγαλειώδη.» Έτσι την είπε.

Καθώς πορεύονται προς τις Σέρρες βλέπουν σ' ένα λοφάκι μαζεμένους φαντάρους και καπνό ν' ανεμίζεται στον καθάριο ουρανό. Επειδή η κοινή δυστυχία αδερφώνει τους ανθρώπους, τραβά η φάλαγγα ολόισια προς τον όμιλο εκείνο.

«Μωρέ διάθεση που την έχουν τέτοιες στιγμές να μαγειρεύουν!» κάνει ένας λοχίας.

«Γιατί όχι; από χτες βράδυ δε βάλαμε μπουκιά στο στόμα.»

Πραγματικά οι Γερμανοί, παραβαίνοντας τους όρους της ανακωχής, πριν καν στέγνωση το μελάνι της υπογραφής τους, δεν τους επιτρέψανε να πάρουν κανένα φαγώσιμο και οι φαντάροι πεινάνε. Όταν ανέβηκαν το λόφο, είδαν έτοιμη θρακιά, μα χωρίς να βράζει τίποτα πάνω της.

«Τι πρόκειται να ψήσετε;» ρωτάν όσους ανάδευαν τα ξύλα.

«Τώρα θα δείτε», τους αποκρίνονται.

Εκεί γύρω στη φωτιά είναι συγκεντρωμένο ένα τμήμα του 26ου συντάγματος, αυτού που κατά τη μάχη υπερασπιζόταν το Λύσσε ως πεζικό επιφανείας, κι είχε μαδήσει μια μεραρχία αλπίνων που αγωνιζόταν να το ξεκολλήσει από τις θέσεις του. Να ο διοικητής του 26ου περιστοιχισμένος από τους βαθμοφόρους. Να ο αρχιμανδρίτης του που βάζει τα ιερά άμφια.

«Θα λειτουργηθούμε», εικάζει κάποιος κι η ιδέα πως θα κοινωνήσουν με τα θεία τους παρηγορεί. Βγάζουν τα πηλήκιά τους, σταυροκοπιούνται κι ακούν με κατάνυξη τις ευχές που αρχίζει να ψέλνει ο παπάς. Ύστερα προβάλλει στο κέντρο ο υπασπιστής κρατώντας τη σημαία του συντάγματος τυλιγμένη στο μαύρο μουσαμά της. Την ξεσκεπάζει και την αφήνει ελεύθερη στο ελαφρό αεράκι που δεν καταφέρνει να την ξεδιπλώσει κανονικά, γιατί είναι ράκος, ατίμητο μνημείο δοξασμένων αγώνων. Αυτή είναι η σημαία που τον Αύγουστο του 1922, όταν το 26ο σύνταγμα κυκλώθηκε στην κοιλάδα του Αλί - Βεράν της Μικράς Ασίας, την άρπαξε ο γενναίος συνταγματάρχης Καλιαγκάκης και παρασύροντας τους λεβέντες του σε παράφορη έξοδο κατόρθωσε να σπάσει τον τούρκικο κλοιό και να σώσει το σύνταγμά του, χωρίς ο ίδιος να επιζήσει από το θρυλικό κατόρθωμα, γιατί όπως η σημαία του, έτσι κι αυτός είχε κατατρυπηθεί από σφαίρες και ξεψύχησε κρατώντας στα χέρια του αυτό το κουρελιασμένο πανί.

«Προσοχή!» διατάζει ο διοικητής.

Οι φαντάροι τεντώνουν τα ξενεφριασμένα κορμιά τους, οι αξιωματικοί κάνουν το σχήμα. Ο υπασπιστής τότε κατεβάζει το ιερό λάβαρο στη φωτιά, ενώ ο παπάς ευλογεί αυτόν τον περήφανο πολεμικό οδηγό. Το μεταξωτό πανί αργεί ν' αποκαεί, γίνεται στάχτη σιγά, πολύ σιγά. Το θέαμα της γαλανόλευκης που εξαφανίζεται κάνει τους παρόντες να ριγήσουν. ούτ' ένας αξιωματικός δεν έμνε αδάκρυτος. Οι φαντάροι σαν αντικρίζουν τους φρουράρχους τους, ψημένους πολεμιστές, να κλαινε, τους θαυμάζουν ακόμα περισσότερο και ξεσπάν τα παιδιάτικα στόματά τους σε λυγμούς κι αναφιλητά. Το κλάμα τους έχει μεγαλοπρέπεια γιατί είναι ομαδικό. Μα το διακόπτει ο αρχιμανδρίτης:

«Σηκώστε το χέρι να ορκισθείτε», τους λει.

Τον υπακούν, κι εκείνος αρχίζει:

»Ορκίζομαι...

«Ορκίζομαι!» λένε όλοι μαζί.

»Ότι δε θα ησυχάσω...

«Ότι δε θα ησυχάσω!»

»Ότι θα δώσω το αίμα μου...

«Ότι θα δώσω τα αίμα μου!»

»Για να εκδικηθώ και να ελευθερώσω την πατρίδα...

«Για να εκδικηθώ και να ελευθερώσω την πατρίδα!» βροντοφωνούν αξιωματικοί και στρατιώτες.

Ο όρκος αυτός φουσκώνει από νέα όνειρα τις στενεμένες καρδιές τους, κι όταν ξαναπαίρνουν το δρόμο των Σερρών, αισθάνονται σα ζωογονημένοι. Τώρα έχει βρει πάλι σκοπό η ζωή τους.

Ναι, τα έθνη τα μικραίνουν ή τ' αποθανατίζουν οι πολίτες τους. Κάθε πατρίδα χαίρεται τόση ευτυχία, όση αναλογεί στη σωφροσύνη των πολιτών της. Είναι όμως ν' απορείς! άμα μπήκαν οι Γερμανοί στο συγκρότημα «Μολών Λαβέ» του οχυρού Ρούπελ, απάνω απ' τους νεκρούς βρήκαν γραμμένη με κιμωλία τη φράση: «Στις Θερμοπύλες σκοτώθηκαν οι Τριακόσιοι. Εδώ θα πέσουν οι Ογδόντα».

Οι Σπαρτιάτες οι παλιοί ετοιμάζονταν από παιδιά με προσεχτική αγωγή για μεγάλα έργα. Τούτους όμως τους φαντάρους, πότε νοιάστηκε η δική μας Πολιτεία να τους παιδαγωγήσει; Το Κράτος τους είχε εγκαταλείψει στην τύχη τους, οι αναρχικές προπαγάνδες τους κατηχούσαν ελεύθερα. Ποιος λοιπόν είχε σταλάξει στις καρδιές τους το μοναδικό δίδαγμα της αυτοθυσίας;

Η ράτσα.

Αυτή ένωσε μπροστά στον κίνδυνο τους Έλληνες, όλους τους Έλληνες χωρίς εξαίρεση. Όταν τα χιόνια σταμάτησαν την προέλαση του στρατού μας στην Αλβανία, κάποιος μέραρχος φοβήθηκε πως οι αφάνταστες κακουχίες θα μπορούσαν να κλονίσουν το ηθικό του μετώπου και ζήτησε στα συντάγματά του να του στείλουν πίνακες από τους στρατιώτες εκείνους που ήταν γνωστοί ως κακόγνωμοι, για να τους απομακρύνει. άμα όμως έλαβε τους πίνακες αυτούς, διάβασε κατάπληκτος: «Δεκανεύς τάδε, εφονεύθη εις την μάχη της Μόροβας. Στρατιώτης τάδε ετραυματίσθη εις την επίθεσιν της Ντούσνιτσας. Στρατιώτης τάδε, επροτάθη δια τον πολεμικόν σταυρόν».

Σε μian εποχή που μεγάλα κράτη κλονίστηκαν κι είχαν διαλυθεί οι στρατοί τους, η φωνή της ράτσας οδήγησε τους δικούς μας φαντάρους να πολεμήσουν να είχαν αναστηθεί από την ίδια την αρχαία Αθήνα. Έκανε να λάμψη απάνω τους η Ελλάδα, την έκανε να ξαναγίνει εκείνο που κατάφερνε στις καλύτερες στιγμές του παλιού της βίου — όταν, από γεωγραφικός τόπος, γιγαντωνόταν σε σύμβολο της Ελευθερίας. Όσοι παρευρέθηκαν στους αγώνες της Αλβανίας ή του Ρούπελ σχημάτισαν μian ατράνταχτη πίστη στο μέλλον της φυλής μας.

Αν δεν διδαχτούμε όμως την ομόνοια και την αυταπάρνηση από τους ήρωες εκείνους, τότε θα χάσουμε ό,τι πολυτιμότερο μας έδωσε το χυμένο αίμα τους. Αλίμονο αν πιστέψουμε πως θα λείψουν ποτέ οι εχθροί από το δρόμο της Ελλάδας. Κι ας γίνει η ιστορία του Ρούπελ αστέρι για να μας οδηγεί πως πρέπει ν' αντιστεκόμαστε στους εχθρούς της, όσο μεγάλοι κι αν είναι.